

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 12, Temmuz/July 2024, ss. 435-454.

Geliş Tarihi–Received Date: 17.05.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 24.06.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

 10.53718/gttad.1486006

 TÛLAY YÛREKLİ*

ÖZ

Memlûklerin ikinci merkezi konumunda olan Dımaşk, Bahrî Memlûkler döneminde aynı zamanda önemli bir ticari merkezdir. Şehir bu dönemde, istikrarın sağlanmasına paralel olarak büyük gelişme kaydetmiştir. Eski mahalleler büyümüş, yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Fakat Burcî Memlûkler döneminde Halep'in ticari bakımdan artan önemi nedeniyle geri planda kalmıştır. Üstelik tekrarlanan veba salgınları nedeniyle nüfus potansiyeli azalmıştır. Söz konusu dönemde şehir, savaşlar sebebiyle de hayli yara almıştır. Malatya naibi Emir Mintaş'ın naib Emir Yelboğa en-Nâsirî ile giriştiği mücadele (Recep 793/Haziran-Temmuz 1391) sırasında kimi mahalleleri tahrip edilmiş, kimi yapılar ateşe verilmiştir. Yine, Sultan Ferec ile Şam naibi Emir eş-Şeyh Muavyed arasında vuku bulan savaşta (Muharrem 815/Nisan-Mayıs 1412) Bâbü'l-Ferâdis yakınındaki çarşılar zarar görmüştür. Fakat şehir en çok Timur tarafından (Cemaziyelahir 803/Ocak-Şubat 1401) tahrip edilmiştir. Bu kuşatmada şehrin büyük kesimi alevler içinde bırakılmıştır ki Emevi Camii de bunlar arasındadır. Rebiülevvel 903/Ekim-Kasım 1497 tarihinde şehir bu defa Memlûk emirleri arasında yaşanan mücadelelere sahne olmuştur. Bu mücadelelerde şehrin güney ve güney batı kesimleri alevlere teslim olmuştur. Şehir, savaşlar sırasında çıkarılan yangınlardan başka, sebebi bilinen veya bilinmeyen büyük yangınlarla da karşı karşıya kalmıştır. Geniş alanları kaplayan yangınlar çoğunlukla kalenin kuzeyine doğru uzanan ve oldukça gelişmiş olan Taht el-Kale bölgesi ile Emevi Camii çevresinde konuşlanan çarşılarda çıkmıştır. Bunlar arasında Avrupalı tüccarların faaliyet gösterdiği kimi pasaj ve hanlar da yangına maruz kalmıştır. Yukarıdaki bölgelere ek olarak şehrin kuzeyine düşen Bâbü'l-Ferec, Bâbü'l-Ferâdis ve Mescidü'l-Aksâb mahalleleri ile şehrin güneyinde yer alan Şâgûr mahallesinde de büyük yangınlar meydana gelmiştir. Emevi Camii de birkaç yangında zarar görmüştür. Bilhassa 27 Recep 884/14 Ekim 1479'daki yangında epey hasar almıştır. Yangınlar yüksek miktarda maddi kayıplara yol açmıştır. Bu kayıplar yangın sırasında yaşanan yağmalama olaylarıyla daha da artmıştır. Kimi yangınlar çok sayıda insan ve hayvan ölümüyle sonuçlanmıştır. Yangınlar genelde gece vakti başlamıştır. Bu durum her ne kadar kundaklama ihtimalini akla getirirse de buna işaret edecek çok az bilgi bulunmaktadır. Aslında nedenini bildiğimiz yalnızca birkaç yangın vardır. Bir iki büyük yangında havanın rüzgârlı olmasının yangının hızını arttırarak etki alanını oldukça genişletmiştir. Yangınların ilerlemesini engellemek için yangın alanının etrafındaki yapıların yıkılması yöntemine başvurulmuştur. Ayrıca büyük yangınlarda naip, emirler ve mimarlar yangın alanını teftiş etmiştir. Söndürme çalışmalarına bazen halk da iştirak etmiştir. Bu çalışmada, daha çok hayatını Dımaşk'ta geçiren Memlûk tarihçilerinin eserlerine dayanılarak Burcî Memlûkler döneminde Dımaşk'ta vuku bulan yangınların tespit edilerek kronolojik düzen içinde verilmesi amaçlanmıştır. Memlûk tarihçileri yangınlardan söz ederken çok sayıda yapının, çarşının, sokağın ve mekânın adlarını kaydederler. Bu sebeple bu çalışmada bunlara ilişkin yapılacak çalışmalara kısmen katkı sağlanması da hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Memlûkler, Burcî Memlûkler, Dımaşk, Felaketler, Yangınlar.

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, E-Posta: tulayyurekli@yahoo.com, **ORCID ID:** 0000-0002-5529-7388.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

FIRES IN DAMASCUS DURING THE MAMLUK PERIOD ACCORDING TO MAMLUK HISTORIANS

ABSTRACT

Damascus, the second most significant centre of the Mamluks, was also an important trade hub. During the Bahri Mamluk period, the city experienced great development thanks to the establishment of stability and economic growth. Thus, old neighbourhoods expanded and new residential areas emerged. In the Burji period, however, Damascus lost its previous sway due to the increasing commercial influence of Aleppo. For this period onwards, the city suffered greatly from repeated plague epidemics and wars. It also faced devastating fires. Various of these fires were started during times of warfare. In the conflict between Emir Mintaş, naib of Malatya, and Emir Yelboğa en-Nâsirî, naib of Damascus, (Rajab 793/June-July 1391), some neighbourhoods were destroyed and some buildings were set on fire. In the war (Muharram 815/April-May 1412) that took place between Sultan Ferec and Emir al-Sheikh Muavyed, naib of Damascus, the bazaars near Bâbü'l-Ferâdis, located in the north of the city, were burned down. Timur's siege (Cemaziyelahir 803/January-February 1401) caused widespread destruction and the city was engulfed in flames, the Umayyad Mosque being among the places burned. In Rabi al-Awwal 903/October-November 1497, struggles between Mamluk emirs caused southern and southwestern parts of the city to be overcome with flames. Apart from the fires that occurred during wars, the city also suffered large fires with known or unknown causes. The majority of them mostly broke out in the highly developed Taht al-Kala region, which extends to the north of the Kale, and in the bazaars located around the Umayyad Mosque. Among these, some passages and inns where European merchants operated were also subjected to fires. In addition to the areas mentioned above, major fires also occurred in the Bâbü'l-Ferec, Bâbü'l-Ferâdis and Mescidü'l-Aksâb regions in the north of the city and in the Şâgûr neighbourhood in the south of the city. The Umayyad Mosque also experienced fires on several occasions. It was severely damaged in the fire on 27 Rajab 884/14 October 1479. Undoubtedly, the fires caused extreme amounts of material losses. These losses were further exacerbated by the looting that occurred in the course of fire. Some fires have resulted in many human and animal deaths. Fires usually broke out at night. Although this suggests the possibility of arson, there is little information to prove it. There are in fact few fires for which we know the cause. In one or two large fires, windy weather increased the speed of the fire and expanded its area of effect considerably. In order to prevent the fire from spreading, the method of demolishing the structures around the fire area was used. In the case of serious fires, naibs, emirs and architects also inspected the fire area. Members of the public sometimes also participated in the extinguishing efforts. This study aims to identify the fires that took place in Damascus during the Burji Mamluk period and present them in chronological order, based primarily on the works of Mamluk historians who spent their lives in Damascus. When Mamluk historians mention fires, they record the names of many buildings, markets, streets and places. It is therefore an goal of this study to make a contribution in the academic work to be carried out on these topics.

Keywords: Mamluks, Burji Mamluks, Damascus, Fires, Disaster.

GİRİŞ

Memlûkler döneminde Dımaşk, Suriye eyaletlerinin en önemlisi olan Dımaşk Eyaleti'nin merkezi ve gerçekte devletin ikinci başkenti idi.¹ Şehir altın çağını Kalavun'un oğlu en-Nâsir Muhammed'in üçüncü saltanat döneminde (1310-1341) yaşadı. Bu dönemde Dımaşk, Avrupa ile Doğu arasındaki ticaretin merkezi konumuna yükseldi, sağlam bir ekonomik ilerleme gösterdi.² Emir Tengiz naibliği döneminde (1312-1340) büyük bir kentsel restorasyon programıyla mimari yapıların yanı sıra şehrin caddelerini ve su temini gibi olanaklarını geliştirdi. Batılı gezginlerin notlarında şehir, sokak aydınlatmaları, pasajları, düzenli ve temiz çarşılarıyla hayranlık uyandırıcı idi. Nüfus artışı ve şehrin yükselişiyle birlikte yeni mahalleler oluştu, eski olanlar orijinal ölçülerinin ötesine gitti.³ İbn Battûta'nın ziyareti sırasında şehir, doğusu hariç dış mahallelerle çevrilmiş durumdaydı. Surlar dışında kalan kısmı içerde kalan kısımdan daha kalabalık, sokakları daha geniştir. Bu mahallelerden Rabve, bahçeleri, yüksek köşkleri, zengin su kaynakları ve manzarasıyla muhteşem bir görüntü sergilemekteydi. Şehrin kuzey tarafındaki Sâlihîyye semti adeta küçük bir şehre dönüşmüştü.⁴

Fakat XV. yüzyıla gelindiğinde ana alışverişlerin İlhanlılarla yapılması Halep'i daha önemli bir ticaret merkezi haline getirdi ve Dımaşk'ın önemi azalmaya başladı. Şehir, Timur'un kuşatmasında korkunç bir yıkıma boyun eğdi. Üstelik şehrin zanaatkarları toplanıp Semerkant'a sürüldü ve Dımaşk bir daha eski haline dönemedi. Batılı seyyahların tahminlerine göre XIV. ve XV. yüzyılların ilk yarısında 100.000 civarında olan şehrin nüfusu Orta Asya'da ortaya çıkan veba salgınının 1348'de İskenderiye üzerinden Suriye'ye yayılmasıyla muhtemelen yüzde kırka kadar düştü.⁵ Bölge daha sonra vebanın tekrarlanan nöbetleri nedeniyle harap oldu. 812/1409-1410'de

¹ R. Hartman, "Şam", *İslâm Ansiklopedisi*, C.XI, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 304, 305.

² Ross Burns, *Damascus a History*, Routledge, Newyork 2007, s. 204-206.

³ Nicola Ziadeh, *Urban Life In Syria Under The Early Mamlûks*, American Press, Beirut 1953, s. 82, 93-94; Burns, *age*, s. 206-207, 211, 212.

⁴ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahâtnamesi*, C. I, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 149-150.

⁵ Burns, *age*, s. 204-206, 216-217, 219-220.

başlayan ve 814/1411-1412 yılında sona eren salgında 50 bin kişi hayatını kaybetti. Bundan beş yıl sonra görülen salgında günde 200'e yakın kişi öldü. Rebiüevvel 826 (Şubat-Mart 1423)'deki salgında ölenlerin sayısı 15 bine ulaştı. Bundan sonra da salgınlar aralıklarla sürüp gitti.⁶

1. Dımaşk'ın Önemli Mekânları, Meydanları ve Bölgeleri

Bahrî Memlûkler döneminde Dımaşk'taki yangınları ele almış, yangın mevkilerinin konumlandırılması açısından şehir suru kapılarına, Taht el-Kale bölgesine ve Emevi Camii'nin kapılarına değinmiştik.⁷ Bu çalışmamızda, metin içinde ve dipnotlarda geçen yerlerin konumu verilirken Emevi Camii'nin ve sur kapılarının mevkilerine tekrar tekrar dönüş yapmamak adına bunlara bir kez daha temas edeceğiz. Yine yangın mahallinin anlaşılması bakımından el-'Ulebî'nin çalışmasını⁸ temel alarak Dımaşk'ın diğer önemli mahallelerinden ve meydanlarından kısaca söz edeceğiz.

Emevi Camii'nin farklı yönlere açılan dört ana kapısı vardır. Bunlar bilinen diğer isimleriyle birlikte şunlardır:

- Batıda Bâbü'l-Berîd (Bâbü'l-Ğarbî ve Bâbü'l-Miskiyye).
- Doğuda Bâbü'l-Ceyrûn (Bâbü's-Sâ'ât, Bâbü'l-Lebbâdîn, Bâbü'n-Nevfere, Bâbü'l-Kuymeriye ve Bâbü'l-Minâre eş-Şarkiyye).
- Güneyde Bâbü'z-Ziyâde (Bâbü'l-Kavvâfîn, Bâbü'l-'Anberâniyyîn, Bâbü'l-Kıblî ve Bâbü's-Sâ'ât).
- Kuzeyde ise dört kapı mevcuttur. Bunların en büyüğü Bâbü'l-Ferâdîs'dir. Diğer kapılar ise Selahaddin Eyyûbî'nin mezarı karşısına açılan kapı, Kellâse Medresesi'ne açılan kapı ve Bâbü's-Silsile'dir.⁹

Şehir surunun kapıları ise şunlardır:

- Batıda Bâbü'l-Câbiyye
- Doğuda Bâbü'ş-Şarkî
- Güneyde Bâbü'l-Cenûb, Bâbü'ş-Şâğûr, Bâbü'l-Hadîd olarak da bilinen Bâbü's-Sağîr
- Güneydoğuda Bâbü'l-Keysân
- Kuzeyde ise Bâb Tûmâ, Bâbü's-Selâm ve Bâbü'l-Ferec yer alır. Bâb Tûma ile Bâbü'Selâm arasında Cinîk Kapı, Bâbü's-Selâm ve Bâbü'l-Ferec arasında Bâbü'l-Ferâdîs bulunur.¹⁰

Tahte'l-Kal'a Sahası: Tahte'l-Kal'a mıntıkası kalenin kuzeyine doğru uzanan geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bölge, doğuda İmâra, batıda Merce Sahası, kuzeyde Saruca Çarşısı, güneyde Bereda Nehri tarafından çevrelenmekteydi. Bugün burası, el-Hâl el-Kadîm Çarşısı, Hayl Çarşısı ve Yelboğa Camii'nin bulunduğu alandır.¹¹ Söz konusu dönemde bölge, Dımaşk'ta hayatın ve yönetimin merkezi idi. Bu yeni merkez surlar içinde kalan eski şehri rahatlatmış ve üretim yerleri için daha fazla alan sağlamıştır. Askerî talimler ve biniciliğin çeşitli dalları burada icra edilirdi. Çarşılarında her türlü tüccar faaliyet gösterirdi.¹² Burası aynı zamanda palyaçoların, hokkabazların, sihirbazların ve hikâye anlatıcılarının olduğu bir tür gece panayırına ev sahipliği yapıyordu. Bölge batıda, eş-Şeref el-A'la'da (Yukarı Şeref) kümelenmiş anıtlara kadar genişlemiştir.¹³

Sâhatü'l-Merce: Günümüzdeki Emeviyyîn Sâhası mıntıkasındadır. Merce geniş yeşil bir alan olup Meydânü'l-Ahdâr'ın batısında idi. Memlûkler burada binicilik talimleri ve gösterileri yapardı.¹⁴

Meydânü'l-Ahdâr: Dımaşk meydanlarının en büyüğü olup şehrin batısında yer almaktaydı. Sauvaget'in tahminine göre alanı 500x150 metre idi.¹⁵ Günümüzdeki Tekiyye Süleymaniyye ile Emeviyyîn Sâhası arasında uzanmaktaydı. Nureddin Mahmud b. Zengi burayı tanzim etmiş, yaralı ve hasta hayvanlar için burada bir de yer inşa ettirmiştir. Memlûkler döneminde Nâib Emir Sencer Şucâî, burayı kuzey tarafından genişletmiş ve duvarlarını

⁶ Esra Atmaca, "XIII-XV. Yüzyıllar Arasında Suriye Bölgesinde Veba Salgınları", *International Journal of Science Culture and Sport*, S. 3, Temmuz 2015, s. 529; İlyas Gökhan, "el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar ve İktisadi Buhranlar (1422-1438), *Tarih İncelemeleri*, XXIII/1, s. 110, 118, 124.

⁷ "Memlûk Tarihçilerine Göre Bahrî Memlûkler Döneminde Dımaşk'ta Yangınlar" başlıklı çalışmamız Ortaçağ Araştırmaları Dergisi'nde yayım aşamasındadır

⁸ Ekrem Hasan El-'Ulebî, *Dımaşk Beyne Asri 'l-Osmani ve 'l-Memlûki*, eş-Şirke el-Müteaddide, Dımaşk 1982

⁹ Kuteybe eş-Şihâbî, *Mucemü Dımaşki 'l-tarihî li 'l-emâkin ve 'l-ahya ve 'l-muşiyedât ve mevâkihâ ve tarihîhâ kemâ veredet fi nusûsi 'l-muerrihîn*, C. I, Vezâretü's-sekâfe, Dımaşk 1999, s. 20-21; Oğuzhan Samıkıran, *Osmanlı İdaresinde Şam* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi 2013, s. 62.

¹⁰ Samıkıran, *agt*, s. 29-31.

¹¹ Kuteybe eş-Şihâbî, *Esvâkü Dımaşk el-Kadime*, C. I, Menşüratü Vezâretü's-Sekâfe, Dımaşk 1990, s. 55.

¹² Ziadeh, *age*, s. 82, 88; El-'Ulebî, *age*, s. 57.

¹³ Ziadeh, *age*, s. 89; Burns, *age*, s. 205.

¹⁴ El-'Ulebî, *age*, s. 57-58.

¹⁵ Ziadeh, *age*, s. 88

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

yaptırmıştır. Sultan I.Baybars'ın yaptırdığı Ablak Sarayı da burada idi. Bu meydana Nureddin'e atfen İbn Atabeg Meydanı veya Atabeg Meydanı da denilirdi.¹⁶

Meydânü'l-Eşref: Burası eş-Şeref el-A'la ve eş-Şeref el-Ednâ olmak üzere iki meydandan oluşmaktaydı. Eş-Şeref el-A'la günümüzde ed-Diyâfe Kasr'ı ile Cevde el-Hâşimi Okulu arasında düşmektedir. Ablak Sarayı'na ve Meydânü'l-Ahdâr'a bakıyor olmasından dolayı bu adla bilinmiştir. Eş-Şeref el-Ednâ ise ilk meydanın güneyinde olup günümüzde batıda Dımaşk Üniversitesi ile doğuda Tengiz Camii arasında uzanan mıntıkadır. Halk bu iki meydana eş-Şerefeyn adını vermektedir. Memlûkler döneminde burada evler, mescitler, medreseler ve bir küçük çarşı vardı. Emirlerin ve kadıların meskenleri de buradaydı. Buradaki köşkler Rabve'ye kadar uzanıyordu.¹⁷

Beyne'n-Nehreyn Mıntıkası: Yukarıda sözü edilen yer gibi burası da yeşil bir alan olup medrese ve mescitleri barındırıyordu. Bölge günümüzde eş-Şeyh Ruslân Camii ile Bâb Tûma arasında uzanan bölgedir. Günümüzdeki Sûfâniyye mıntıkası da buranın bir parçasıdır.¹⁸

Muneybe' Mahallesi: Dımaşk Üniversitesi'nin yerinde idi. İçinden Banyas ve Kanavât nehirleri geçirdi. Muneybe'in yanında Halhal Mahallesi vardı. Her ikisi de Memlûklerin meskenleri idi.¹⁹

Neyrabân Mıntıkası: Rabve'nin batısında olup bahçeleriyle ünlü idi. Burada ayanlar otururdu.²⁰

El-İmâra ve Mescidü'l-Kasab Mahalleleri: El-İmâra Mahallesi adını burada bulunan İhnâ İmâreti'nden almıştır. İhnâ İmâreti, Hâric-i Bâbü'l Ferâdis'de 'Alâi Hamamı'nın doğusunda, Berdibek Camii'nin batısında idi. Bugün bu mıntika 'İmâra adıyla bilinir. Mahalle'nin Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'te kalan kısmına el-İmâra el-Berrâniyye, Dâhil-i Bâbü'l-Ferâdis'te kalan kısmına el-İmâra el-Cuvvâniyye denir. Bu mahalleden doğuya doğru Mescidü'l-Aksâb, Sâdât, Mezzü'l-Kasab adlarıyla da bilinen Mescidü'l-Kasab Mahallesi gelmektedir.²¹

Suveyka, Musalla, Meydânü'l-Hassa ve Kubeybât Mahalleleri: Dördü de güney Dımaşk'tadır. Suveyka, Hâric-i Bâbü'l-Câbiyye'deki Kasrû Haccâc Mahallesi'nin güneyine düşer. Günümüzde Meydan yolunun başında, Bâbü's-Sagîr Makberesi'nin batısındadır. Buraya Suveykatü'l-Mahrûka Mahallesi de denir. Mahrûka ismi, 803/1400 yılında Timur'un Şam'a saldırısı esnasında yakıldıktan sonra verildiği kabul edilmektedir. Burası önceden bir banliyö iken Memlûkler zamanında büyümüş ve Dımaşk'ın önemli mahallelerinden biri haline gelmiştir. Suveyka'dan hemen sonra Musalla gelir. Meydânü'l-Hassa ise Meydânü't-Tahtâni Mahallesi'nin eski adı olup Bâbü'l-Musalla Cami ile Mencük Cami çevresinde idi.²² Burası, kombine polo sahası, egzersiz alanı, Hac ve diğer büyük kervanlar ile heyetler için kamp bölgesi olarak hizmet etmiştir. Kubeybât (Küçük Kubbelere) ise günümüzdeki Fevkânî Meydanı'dır Memlûkler döneminde adı geçmektedir. Burası 1260'tan beri prestijli kişilerin mezarları için tercih ediliyordu, dolayısıyla Orta Çağ'daki Arapça adı da buradan geliyordu.²³

Şâğûr, Karâvane ve Mezzâz Mahalleleri: Üçü birbirine bitişik olup Bâbü's-Sagîr'in güney doğusuna düşmektedir. Şâğûr, Memlûkler döneminde büyümüş ve gelişmiştir.²⁴ Şâğûr'un Hâric-i Bâbü's-Sagîr'de kalan kısmı Şâğûrü'l-Berrânî, Dâhil-i Bâbü's-Sagîr'de kalan kısmı Şâğûrü'l-Cevvânî olarak adlandırılır. Karâvane ve Mezzâz ise Şâğûr'un bir parçasıdır.²⁵

Mezâbil, 'Ukeybe ve Sârûcâ Çarşısı: İlk mahalleden sonra doğrudan Bâbü'l-Ferâdis gelir. 'Ukeybe, Sârûcâ Çarşısı ile Dahdah Makberesi arasındadır. Mahalle daha önceki dönemlerde mevcut olmasına rağmen Memlûkler döneminde Tevbe Camii'nin yapılmasıyla ünü artmış, oldukça genişlemiş ve ilerleme kaydetmiştir.²⁶ Sârûcâ ise Taht el-Kale bölgesinin yanında yer alır. Şam naibi Tengiz'in yardımcısı Emir Sârimüddin Sârûcâ el-Muzafferî tarafından 740/1349-1350 senesinde inşa edilmiştir. Söz konusu dönemde Sârûcâ türbelerin ve meyve bahçelerinin arasında müreffeh bir banliyödür.²⁷

Kanavât ve Sâlihiyye Mahalleleri: İlki, Dımaşk'ın batısına düşer. Sâlihiyye ise neredeyse bağımsız bir şehir gibidir. Eyyûbiler zamanında inşa edilmiştir. Memlûkler zamanında büyümüş ve gelişmiştir.²⁸

Şehrin diğer büyük mahalleleri, Bâbü'l-Cabiyye, Kasrû Haccâc, Bâbü Şarkî, Bâb Tûma ve Kuymeriyye idi. Bâb Tûmâ ve Bâbü Şarkî'de, Şiiler, Yahudiler ve Hristiyanlar yaşardı.

¹⁶ Kuteybe eş-Şihâbî, *Mucemü Dımaşk*, C. II, s. 322; el-'Ulebî, *age*, s. 58.

¹⁷ El-'Ulebî, *age*, s. 58-59.

¹⁸ El-'Ulebî, *age*, s. 59.

¹⁹ El-'Ulebî, *age*, s. 59-60; eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 322.

²⁰ El-'Ulebî, *age*, s. 60; eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 331.

²¹ El-'Ulebî, *age*, s. 61; eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 220, 222.

²² Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 219; C. II, s. 323; Samıkıran, *agt*, s. 134.

²³ El-'Ulebî, *age*, s. 61; eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 220-221; C. II, s. 49; Burns, *age*, s. 211.

²⁴ Ziadeh, *age*, s. 80.

²⁵ El-'Ulebî, *age*, s. 62; eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 219.

²⁶ Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 165; El-'Ulebî, *age*, s. 62; Ziadeh, *age*, s. 80.

²⁷ Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 41; el-'Ulebî, *age*, s. 46; Burns, *age*, s. 205.

²⁸ Ziadeh, *age*, s. 80, 82

Kaynaklarda şehir kapılarının adlarıyla bilinen mahallelerin surların dışında kalan tarafı hârici, sur içinde kalan tarafı ise dâhili olarak ifade edilmiştir. Örneğin, Ferâdis Kapısı'ndan ismini alan mahalle, Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis ve Dâhil-i Bâbü'l-Ferâdis şeklinde kaynaklarda geçmektedir.²⁹

2. Burcî Memlûkler Döneminde Dımaşk'ta Yangınlar

Memlûkler döneminde Dımaşk için en yıkıcı faktörlerden biri yangınlardır. Yapı malzemesi olarak kereste kullanılması bunun başlıca sebebidir.³⁰ Tespit edilebildiği kadarıyla Dımaşk'ta yaşanan yangınlar kronolojik düzen içinde şöyledir:

Recep 793/Haziran-Temmuz 1391'de Dımaşk, Malatya naibi Emir Mintaş tarafından kuşatılmıştır. Mintaş ile Dımaşk naibi Emir Yelboğa en-Nâsırî'nin kuvvetleri arasında devam eden mücadeleler sırasında şehir yakılıp yıkılmış, halktan çok sayıda kişi öldürülmüştür. Mintaş'ın kuvvetleri, Taht el-Kale bölgesi ve civarındaki yapıları ateşe vermiştir. Dârü'l-Yelvâ, Bâbü'l-Meydân üzerindeki Nâsırî Rab'ı,³¹ Beytü Melik Âs, Dârü'l-Ganem,³² Dârü'l-Battîh,³³ Semmâk Hakrî³⁴ ve yanındaki Beytü's-Sârim Baydemirî ile Tengiz Camii³⁵ bunlar arasındadır. Yangınlar çevredeki her yere yayılmıştır.³⁶

1 Recep 794/24 Mayıs 1392'de şehrin doğusuna düşen Bâbü Şarkî yakınlardaki Meryem Kilisesi ve Çarşısı yanmıştır. Bu felakette halk epey zarara uğramıştır.³⁷

Aynı yıl 21 Şaban (13 Temmuz)'da Dımaşk, bu kez Emevi Camii civarında başlayan ve çok sayıda çarşığı içine alan geniş çaplı bir yangına teslim olmuştur. Aynı, yangına Avrupalı tüccarların sebep olduğunu söyler fakat buna dair açıklama getirmez. Bu faciada dört saat içinde, caminin doğu kısmı, doğu minaresi ve Bâbü's-Sâ'ât Kapısı, Dehşeteyn,³⁸ Sâ'ât,³⁹ Varrâkîn,⁴⁰ Nehhâsîn,⁴¹ Sâğa,⁴² Zehebiyyîn,⁴³ Tavâikiyyîn⁴⁴, Ahfâfiyyîn⁴⁵ ve Cülüdiyyîn⁴⁶ çarşıları yanmış, bazı çarşılar yağmalanmış ve çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Tüccarlar yangın ve yağma nedeniyle telafisi mümkün olmayacak ölçüde maddi kayba uğramıştır. Yangın, Dımaşk yönetiminin müdahalesiyle söndürülmüştür.⁴⁷

²⁹ El- 'Ulebî, *age*, s. 62.

³⁰ Ziadeh, *age*, s. 112.

³¹ Brinner, buranın Yelboğa Nasırî'nin imareti olabileceği ihtimaline dikkat çeker. William M. Brinner (ed. and tr.), *A chronicle of Damascus, 1389-1397, by Muhammad ibn Muhammad ibn Sasrâ: the unique Bodleian Library manuscript of al-Durra al-mudî'a fî l'dawla al-Zâhirîya*, I, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1963, s. 79.

³² Dârü'l-Ganem, Taht el-Kale Mahallesi'nin kuzey tarafında yer alan Dârü'l-Battîh'in arkasındaki Bahadır İmareti'nin önünde idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 88, 282.

³³ Dârü'l-Battîh, Taht el-Kale'nin doğu kısmında, Saruca Çarşısı'ndaki eş-Şâmiyye el-Berrâniyye Medresesi'nin güneyinde yer almaktaydı. Dârü'l-Battîh'de Fâkihe yani Meyve Çarşısı vardı. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 266.

³⁴ Hakr, etrafı çevrili bostan ya da koruluk anlamına gelir. Hakr eski bir fıkîhi terim olup uzun süre kiralanan emlak anlamına gelir. Ticarete ise mehâkere olarak bilinir ve ithal edilen malların satıldığı yer demektir. Semmâk Hakr'ı, günümüzdeki Nasr Caddesi muntkasında, Tengiz Camii'nin ve Sufiyye Mekâbiri'nin karşısındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 173, 174-175.

³⁵ Günümüzdeki Nasr Caddesi'ndedir. Şam naibi Emir Tengiz tarafından yaptırılmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 114.

³⁶ İbn Sasra, *ed-Dürretü'l-mudîyya fî d-Devleti'z-Zâhiriyye*, thk. Arif Ahmed Abdülğanî, Dârü Kitâb, Dımaşk 2014, s. 93-94, 95; 101; Aynı, *es-Sultan Berkük Müessisu ed-Devle el-Memâlik el-Cerâkise min hilâl-i mahût 'ikd el-cum 'ân fî tarihi ehli'z-zemân*, thk. İman Amr Şukrî, Mektebetü Medbûli el-Kahire, Kahire 2002, s. 336.

³⁷ İbn Sasra, *age*, s.132; Aynı, *age*, s. 355.

³⁸ Emevi Camii'nin doğusuna ve güneyine düşen çarşılarından bazıları Dehşe adıyla isimlendirilmiştir. Burada kadınlara özgü çeşitli ürünler satılırdı. Ekrem Hasan el-'Ulebî, *Hutâtü Dımaşk*, Dârü't-Tabbâ'a, Dımaşk 1979, s. 449. Dehşeteyn iki Dehşe anlamına gelmekte olup Dehşetü'n-Nisa ve Dehşetü'r-riçâl kastedilmektedir. İlki kadınlara, ikincisi erkeklere mahsus ürünler satılırdı. Aynı ve Malatî Dehşe'yi küçük Dehşe anlamına gelen Duheşe adıyla kaydeder. Aynı, *age*, s. 355; Abdülbâsit el-Malatî, *Neylü'l-emel fî zeyli'd-düvel*, C. II, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2002, s. 321.

³⁹ Emevi Camii'nin doğusunda, Dehşeteyn ve Varrâkîn çarşılarının yakınındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 37.

⁴⁰ Aynı adla bilinen iki çarşı vardır. Birincisi, Emevi Camii'nin Bâbü'l-Berîd kapısı tarafında olup Miskiyye olarak da bilinmekteydi. İkincisi, Emevi Camii'nin doğusunda, Dehşetân ve Sâ'ât çarşıları civarında idi. Burada kalem, kâğıt satılırdı. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 59.

⁴¹ Nehhâsîn bakırcılar anlamına gelmekte olup Emevi Camii'nin güney duvarı yanında (Günümüzde Kabâkbiyye Çarşısı muntkası) idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 58.

⁴² Burası Sayyâğ Pasajı'dır. Sayyâğ kuyumcu demektir. Pasaj, Nehhâsîn Çarşısı'nın ve Emevi Camii'nin güneyinde idi. Pasaj'ın yapımı, Eyyübîler döneminde 631/1234'te tamamlanmıştır. Burası boyacılar ve mücevher işiyle meşgul olanlara ayrılmıştı. Pasaj yapılıncı Lülü Çarşısı'ndaki Haddâdîn'in yanında bulunan es-Sağa el-Atika buraya nakledilmiştir. Memlûkler zamanında 800/1397-1398 yılında yanmış, ardından 816/1413'te tamir edilmiştir. Onarım tamamlanınca buraya tüccarlar ve 'Anberciler yerleşmiştir. 884/1479 yılında Emevi Camii yangınında bir daha yanmış ve 887/1482'de onarılmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 138.

⁴³ Zehebiyyîn, kuyumcular demektir.

⁴⁴ Emevi Camii'nin ve Bâbü'l-Ferac'ın doğusundadır. Tavâikiyyîn olarak da bilinir. Tavâik, iki tahta arasına konan taş ve neşez anlamına gelen "tâik" kelimesinin çoğuludur. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 43.

⁴⁵ Ahfâfiyyîn, pabuççular demektir. Çarşı, Bâbü'l-Berîd'de, Emevi Camii'nin güneybatı köşesi civarındaki Rasîf Çarşısı'nın başında yer almaktaydı. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 18.

⁴⁶ Cülüdiyyîn debbağlar anlamına gelmektedir.

⁴⁷ İbn Sasra, *age*, s. 132; Busravî, *Tarihü'l-Busravî*, thk. Ekrem Hasan el-'Ulebî, Dârü'l-Mumin li't-Turâs, Beyrut 1998, s.91; İbn Haccî, *Tarihü İbn Haccî*, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2003, s. 337; Aynı, *age*, s. 355; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, VIII. thk. Mahmud el-Arnâût ve Abdulkâdir Arnâût, Dârü İbn Kesîr, Beyrut ve Dımaşk 1986-1993, s. 568; İbn Hacer Askalânî, *İnbâ'ü'l-gumr bi-ebnâ'î'l-'umr*, C. I, thk. Hasan Habeşî, Kahire 1972, s. 436-437; Makrîzî, *es-Sulûk li-ma'rifeti duveli'l-mülûk*, V, thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1997, s. 324; Abdülbâsit el-Malatî, *age*, C.II, s.321; Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 37, 43, 59.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DIMAŞK'TA YANGINLAR

21 Recep 797/12 Mayıs 1395 Çarşamba gecesine Emevi Camii'nin doğu girişinin dışında bulunan Devla'ıyye Medresesi'nin kuzeyindeki Derbû'l-Küşük'te⁴⁸ baş gösteren yangın, bu medresenin güneyindeki Bâdirâıyye Medresesi'nin duvarına ulaşmıştır. Bu sıralarda, Semmâk Hakrı'nda yer alan Revvâhiyye'deki fırın da yanmıştır.⁴⁹

798/1396'da Dimaşk, irili ufaklı birkaç yangınla mücadele etmiştir. 26 Cemadilula/7 Mart Çarşamba günü Emevi Cami'nin güneyindeki es-Sâğa el-'Atıka'daki⁵⁰ bir mekânda alevler yükselmiş, söndürme çalışmalarına katılanlardan dört kişi hayatını kaybetmiştir.⁵¹ 23 Recep /2 Mayıs Salı gecesine ise Semmâk Hakrı Çarşısı'nın⁵² baş tarafındaki fırın yanmıştır.⁵³ Bu yangından üç gün sonra şehir büyük bir yangınla sarsılmıştır. Yangın, genişliği Battâin Çarşısı'ndan Bâbü's-Sarf'a, uzunluğu Emevi Camii'nin güneyine düşen Buzûriyye Çarşısı'nın karşısındaki Şahm Kubbesi'ne⁵⁴ ve Bâbü's-Sağır Hapishanesi⁵⁵ yakınlarına kadar ulaşan alanı etkisi altına almıştır. Harîriyyîn, Sâbüniyyîn, Dakkâkîn,⁵⁶ Kattâniyyîn,⁵⁷ Sûf⁵⁸ ve Ferrâin⁵⁹ çarşılarının tamamı, Remmâhîn Çarşısı'nın bir kısmı,⁶⁰ Habbâlin Hanı,⁶¹ bütün tüccarların mahzeni olan ve Mahşî Han da denilen Şakak Han⁶² ile İbnü'l-Bâbî, Akbâ'ıyyîn⁶³ ve 'Ubbî pasajları yanmıştır. Bu hanlarda, bilhassa İbnü'l-Bâbî'de ticari faaliyetlerini yürüten Avrupalı tüccarlar bir hayli zarar etmiştir. Söndürme çalışmalarına katılanlar, özellikle de emirler, çarşıları feci bir şekilde yağmalamış ve yağmanın doğurduğu zarar yangınınkinden daha yüksek boyutlara varmıştır.⁶⁴

Bu yangından yaklaşık üç ay sonra, 14 Zilkade/19 Ağustos Pazar gecesine bu defa Bâbü'l-Ferec'in kuzeyi ile güneyindeki yerleri saran ve Emevi Cami'ne de tesir eden şiddetli bir yangın vuku bulmuştur. İbn Sasra, yangının şiddetini "*Dimaşk böylesini görmemişti*" diyerek ifade eder. Gecenin sonuna doğru başlayan yangın, havanın rüzgârlı oluşu nedeniyle kısa sürede etrafa yayılmıştır. Alevler, Hâric-i Bâbü'l-Ferec'teki Yelboğa⁶⁵ ve Tavâşi pasajlarını sardıktan sonra Kaşşâşîn Çarşısı'na⁶⁶ sıçramıştır. Daha sonra Nahle Mescidi'nin⁶⁷ yanından Bâbü'l-Ferec'e ulaşarak kapıyı yakmıştır. Yangının uzunluğu Berâdi'ıyyîn'e,⁶⁸ genişliği Taht el-Kale bölgesindeki Bağıl Sokağı'na⁶⁹ kadar ulaşmıştır. Berâdi'ıyyîn'in arkasındaki bütün çarşılar ve sokaklar küle dönmüştür. Alevler Bâbü'l-Ferec'i yaktıktan sonra ise doğuya; Tavâikiyyîn Çarşısı'na ilerlemiş, havanın fırtınalı olması nedeniyle şehre sokulmuş ve Emevi Camii'nin Arus Minaresi'nin bazı yerlerine zarar vermiştir. Bu sırada camide bulunan

⁴⁸ Derbû'l-Küşük, İtbâkiyyîn Çarşısı'nın yanında idi. İtbâkiyyîn Çarşısı ise Devla'ıyye Medresesi'nin kuzeyinde, Bâdirâıyye Medresesi'nin yakınlarında yer almaktaydı. Derbû'l-Küşek ve Derbû'l-Kucek (Küçük) diye de bilinirdi. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 302-303.

⁴⁹ İbn Haccî, *age*, s. 117; Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 150; C. II, s. 183.

⁵⁰ Es-Sâğa el-'Atıka, Emevi Camii'nin güneyinde, Haddâdîn'in yanındaki Lülü Çarşısı'nda idi. Burada Dehvâriyye olarak bilinen tıp medresesi vardı. Mülûk Çarşısı olarak da bilinmekteydi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 69.

⁵¹ İbn Haccî, *age*, s. 163.

⁵² Günümüzdeki Nasr ve Musellim el-Bârûdi caddelerinin yerinde, Tengiz Cami ile Berâmike Mahallesi'ndeki Süfi Mekabiri arasındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 30.

⁵³ İbn Haccî, *age*, s. 170.

⁵⁴ Mi'zenetü's-Şahm Camii, H.9. Yüzyılda Kubbetü's-Şahm olarak bilinen Mi'zenetü's-Şahm Mahallesi'ndedir. Buzûriyye Çarşısı'nın karşısındadır. İbn Tolun bu mahallenin adını 'Ukbetü's-Sûf olarak kaydeder. Cami, mi'zenesinden (minareden) ayrıdır; aralarında bir yol vardır. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Kubbe ise Memlûkler zamanında 770/1368-1369 senesinde yapılmıştır. Habbâlin Çarşısı'na yakınlığından dolayı Habbâlin Camii, Hubûbî Camii, Derbû'l-Reyhan'ın girişinde olduğu için Reyhan Camii, Buzûriyye Çarşısı civarında yer aldığı için Sûk Mescidi ve Mi'zenetü's-Şahm Mescidi olarak da bilinir Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 131.

⁵⁵ Yeri bilinmemektedir. Fakat isimlendirilmesinden Babû's-Sağır yanında olduğu anlaşılabilir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 171.

⁵⁶ Dakkâk, ipekli kumaşlar dokuyan anlamına gelmektedir. Bu isimle iki çarşı vardı. Bunlardan biri, Emevi Camii'nin güneyindeki Buzûriyye Çarşısı'nın alt tarafındaki 'Ubbiyyîn Çarşısı'nın yanında idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 33.

⁵⁷ Kattâniyyîn Çarşısı, Çakmak Çarşısı'nın (Mithat Paşa Çarşısı) alt taraflarında idi. Burada kutn yani pamuk satılırdı. Hala yerindedir. Kutn Çarşısı olarak da bilinirdi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 49.

⁵⁸ Mithat Paşa Çarşısı civarında, Kutn (Kattâniyyîn) Çarşısı'nın doğu tarafındadır. Habbâlin ve Habbâlin Çarşısı olarak biliniyordu. Eş-Şihâbî, *age*, II, s. 43.

⁵⁹ Ferrâin, hayvan postlarından kürk hazırlayanlar, kürkçüler demektir. Bu isimle iki çarşı vardır. Burada nefis kürkler satılırdı. Bu çarşılardan biri, Mithat Paşa Çarşısı'ndaki Tekke Han'ın yakınındaki Cûhiyyîn Çarşısı'nın yanında idi. Diğeri ise Dâhil-i Bâbü'l-Câbiyye'deki Kumeyla denilen Bezz Çarşısı'nın yanında idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 48.

⁶⁰ Remmâhîn, mızrakçılar anlamına gelmektedir. Remmâhîn Çarşısı, Dâhil-i Bâbü'l-Câbiyye ya da Dâhil-i Bâbü's-Sağır'de idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 36.

⁶¹ Habbâlin Hanı'nın adı Memlûkler döneminde geçmektedir. Eş-Şihâbî'ye göre burası Dâhil-i Bâbü'l-Câbiyye'de olabilir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 230.

⁶² Memlûkler döneminde adı geçmektedir. Yeri hakkında bilgi yoktur Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 237.

⁶³ Akbâ'ıyyîn Çarşısı, Buzûriyye Çarşısı'nın yakınında, Tavvâkîn Çarşısı'nın alt tarafındadır. Burada bedevi ve çiftçilerin başlarını kapatan bere (akbâ') satılırdı. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 19.

⁶⁴ İbn Haccî, *age*, s. 170-171; İbn Sasra, *age*, s. 190. İbn Sasra, Sûf, Akbâ'in, 'Ubbî ve İbn Bâbî'yi pasaj olarak kaydeder.

⁶⁵ Yelboğa Pasajı, Hâric-i Bâbü'l-Ferec'de idi. Emir Yelboğa Yahyavî tarafından 747/1346'da yaptırılmıştır. Yapıldıktan 10 yıl sonra yanmıştır. 798/1392 senesinde bir daha yanmıştır. 814/1411'de yenilenmiş ve kürk yapımcılarının merkezi olmuştur. Pasaj, Yelboğa el-Kübra Pasajı olarak da bilinirdi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 141.

⁶⁶ Taht el-Kale Mahallesi'nde idi. İbn Kesir, Bâbü'l-Ferec'te olduğunu söyler. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 49.

⁶⁷ Taht el-Kale Mahallesi'nde idi. İbn Kâdi Şühbe'ye göre Hâric-i Bâbü'l-Ferec'tedir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 300.

⁶⁸ Berâdi'ıyyîn, semer (berâzi') yapan ve satan esnaf grubu demektir. Bu işi yapanlar, şehir surunun Câbiyye ve Ferec kapılarında bulunurdu. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 30.

⁶⁹ Taht el-Kale bölgesinde, Tevbe ve Muallak camilerinin arasındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 151.

cemaatten çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Halk çatılara atlayan alevleri söndürmek için mücadele etmiş fakat önüne geçememiştir.⁷⁰

21 Şevval 800/7 Temmuz 1398 Pazar gecesi Dımaşk devasa bir yangınla karşı karşıya kalmıştır. Üç gün süren yangının başlangıç noktası, Emevi Camii'nin güneyindeki Buzürriyye⁷¹ Çarşısı'nın alt taraflarında yer alan Cevziyye Medresesi'nin⁷² yakınlardır. Bu felakette, Buzürriyye Çarşısı'nın yarısı, Behnisiyye Pasajı,⁷³ Haririyyin, Kavvâsîn,⁷⁴ Neşşâbîn,⁷⁵ Süyüfiyyin, Sarrâf, Sâgateyn, Hüyütiyyin, Nakliyyin⁷⁶ ve Anberâniyyin⁷⁷ çarşıları, Nehhâsin Çarşısı'nın bazı kısımları, Emevi Cami'nin güney duvarı, Cevziyye Medresesi, Nuri Hamamı ve 'Umyân Sokağı⁷⁸ yanmıştır.⁷⁹

Yine aynı yıl 19 Zilhicce /2 Eylül Pazartesi gecesi Seb'a Çarşısı'nda⁸⁰ çıkan yangında Zenciliyye Medresesi ile Seb'a Mescidi arasındaki Emevi Camii'ne vakfedilen dükkânlar yanmıştır.⁸¹

Zilkade 802/Haziran-Temmuz 1400'de Tengiz Camii'nin yanında yer alan Berrâkiyye'deki⁸² bir mesken (tabaka) yanmıştır. Dönemin din âlimlerinden Şemseddin el-Habti sarhoşluk anında dikkatsizliği yüzünden bu yangına sebep olmakla suçlanmıştır. Bu sırada Dımaşk'ta olduğunu belirten tarihçi İbn Hacer Askalânî âlimin bu hadise nedeniyle kötü muameleye maruz kaldığını, fakat bu işte suçu olmadığını söylemektedir.⁸³

12 Muharrem 803/2 Eylül 1400'de Perşembe gece vakti Dârü't-Ta'am'ın⁸⁴ doğu kapısı yakınlarındaki iki ev yanmıştır. Bu hadiseden günler önce de Emevi Camii civarında yer alan Sâğa el-'Atîka'daki Revvâhiyye Medresesi yakınında yangın çıkmıştır.⁸⁵

Cemaziyelahir 803/Ocak-Şubat 1401'de Dımaşk, Timur tarafından ağır bir şekilde tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Bu hadiseler esnasında Emevi Camii ve çevresindeki çarşılar, evler ve yapılar yakılmış ve yangınlar şiddetli rüzgâr nedeniyle tüm şehre yayılmıştır. Çok sayıda insan bu yangınlarda hayatını kaybetmiştir.⁸⁶

805/1402'de Kerimüddin Camii⁸⁷ Çarşısı yanmıştır.⁸⁸

Muharrem 815/Nisan-Mayıs 1412'de Sultan Ferec ile Şam naibi Emir eş-Şeyh Muavyed arasında Dımaşk'ta günlerce süren şiddetli çarpışmalar sırasında Bâbü'l-Ferâdis yakınındaki çarşılar, Sultan Hanı Çarşısı⁸⁹ ve çevresi yanmıştır.⁹⁰

Cemadilahir 818/Ağustos-Eylül 1415'te emir Kanıbay el-Muhammedi itaatten ayrılarak çıkardığı karışıklık sırasında Dârü's-Sa'âde'nin çatısını yakmıştır.⁹¹

⁷⁰ İbn Haccî, *age*, s. 186-187; İbn Sasra, *age*, s. 190-191. İbn Sasra yangının Safer ayında vuku bulduğunu kaydeder.

⁷¹ Silah Çarşısı ile Mithat Paşa Çarşısı arasında uzanır. Burada ıtır, tohum ve baharat satılır. Buzürriyye, Buzürriyyin, Derbü'l-Buzürriyyin, Zukâkü'l-Buzürriyyin, Attârîn Çarşısı, Kamih Çarşısı olarak da bilinir. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 23.

⁷² Eyyübiler döneminde yapılmıştır. Osmanlı zamanında Dârü'l-hüküm olarak bilinmiştir. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 178.

⁷³ Memlûkler döneminde yapıyla ilgilenen es-Sâhib Şemseddin el-Behni'si'ye nispeten bu adla bilinir. Yapı 782/1380'de yapılmıştır. Timur'un kuşatmasında yanmıştır. Osmanlılar zamanında yenilenmiştir. Haririyyin Pasajı olarak da bilinir. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 135-136.

⁷⁴ Kavvâsîn, yayıcılar demektir. Burası, Kavvâsîn Pasajı'dır. Yeri hakkında üç görüş vardır. Birinci görüşe göre, Silah Çarşısı'ndaki Tütün Hanı'nın yerinde idi. İkinci görüşe göre, Harîr Hanı'nın yerinde veya civarında yer alıyordu. Üçüncü görüşe göre, Emevi Camii'nin güneye açılan Ziyâde Kapısı'nın güneyinde bulunmaktaydı. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 140.

⁷⁵ Neşşâbîn okçular anlamına gelir. Silâh Çarşısı ile Kasrû'l-'Azm arasındaki sokakta idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 325.

⁷⁶ Nakliyeciler anlamına gelmektedir.

⁷⁷ Emevi Camii'nin güney kapısının yanında idi. 'Anberâniyyin Çarşısı'nda anber satılırdı. Çarşı daha sonra Bâbü'l-Berid'e taşınmıştır. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. n46.

⁷⁸ Eş-Şihâbi, buranın Buzürriyye ile Hayyâtin çarşıları arasında olabileceği görüşündedir. *age*, I, s. 300.

⁷⁹ İbn Haccî, *age*, s. 301; Aynî, *age*, s. 454-455; İbnü'l-İmâd, *age*, C. VIII, s. 618-619; İbn Kâdi Şühbe, *Tarihü İbn Kâdi Şühbe*, C. III, thk. Adnan Derviş, Dımaşk 1977, s. 661; İbn Hacer Askalânî, *age*, C. II, s. 14; Makrîzî, *age*, C. V, s. 416; Abdülbâsit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, C. II, s. 394. Makrîzî ve Aynî yangının 20 Şevval cumartesi gecesi başladığını kaydeder.

⁸⁰ Bu çarşı, es-Seb'a el-Enâbîn Mahallesi'ndedir. Bu mahalle Hâric-i Bâb Tûmâ'nın kuzeybatısında, burası ile Bâbü Selâm arasında, Bostan Bâşâ Caddesi'nin güneyinde, Aksab Mescidi'nin doğusunda idi. Zenciliyye Medresesi bu mahallede olup Dârü'l-At'ime'nin karşısında idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 37, 164, 185.

⁸¹ İbn Haccî, *age*, s. 313.

⁸² Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 30.

⁸³ İbn Hacer Askalânî, *age*, C. III, s. 291.

⁸⁴ Burası Dârü'l-At'ime'dir. Eyyübiler zamanında Dımaşk Kalesi'nin Banyas Nehri civarındaki Sır Kapısı'nın karşısındaki sultanın ıstabilında zikredilir. Sonra Seb'a Enâbîn Mahallesi'ndeki Kebîr Han'a taşınmıştır. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 264.

⁸⁵ İbn Haccî, *age*, s. 450.

⁸⁶ Abdülbâsit Malatî, *age*, C. III, s. 57; Ercan Cengiz, "Timur'un Suriye Seferi" Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.26 (Sonbahar 2020), s. 655.

⁸⁷ Kerimüddin Cami, Dakkâk Cami'dir. Günümüzdeki Fevkânî Meydanı Mahallesi'ndeki Derb Hamamı'nın karşısındadır. Bânisi, Memlûkler döneminde kadılık görevi yapan Kerimüddin'dir. Kubeybât Cami olarak da bilinir. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 121.

⁸⁸ Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris*, C. II, Dârü'l-küttübi'l-ilmiyye, Beyrut 1990, s. 323; Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 25.

⁸⁹ Eş-Şihâbi'ye göre aynı isimle Sultan'ın iki hanı vardı. Biri Serice Kapısı Mahallesi'nde, diğeri Taht el-Kale'de idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 31.

⁹⁰ İyâd Ahmed Muhammed, 'Ubeyd, *el-Harâik fi Mısır ve Bilâd-ı Şam munzu bidâyeti ed-Devlet-i Tûlûniyye hatta nihâyeti Devlet-i Memâlik 254-923/868-1517*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmia el-İslâmiyye 2015, s. 116-117.

⁹¹ Makrîzî, *age*, C. VI, s. 389.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DIMAŞK'TA YANGINLAR

9 Ramazan 843/13 Şubat 1440'ta Dımaşk nâbi Emir Colban dışarda iken karşısına çıkan bir grup halk etin pahalılığından şikâyet edince memlûklerine halka vurmasını emretmiş, bunun üzerine halk, Colban'ı taşlamaya başlamış ve ardından Dârü's-Sa'âde'ye giderek kapılarını kapatıp yakmıştır. Durum Kahire'ye bildirilince Sultan Çakmak, Dımaşklılara kızmış ve olaya katılanların öldürülmesine karar vermiştir. Fakat emirlerin araya girmesiyle bu düşüncesinden vazgeçen Sultan, Colban'a bir mektup göndererek Dımaşklılara tehdit etmekle yetinmiştir.⁹²

Cemadilahira 850/Ağustos-Eylül 1446'da Kerimüddin Camii'ne bitişik Kubeybât Çarşısı⁹³ yanmıştır.⁹⁴

Kanıbay el-Hamzavî'nin naipliğinin (859/1454-1455 863/1458-1459) ilk yılında Dımaşk çarşıları yanmıştır.⁹⁵ İbn Tağrıbirdî'nin kaydından anlaşıldığına göre çarşılar kundaklanmıştır. Zira müellif, olayın faillerinin saptanamadığını, Hristiyanların ya da Dımaşk'tan çıkarılan yabancıların bu işi tezgâhladığına dair söylentilerin dolaştığını ve bir grup insanın yakalanarak işkenceye tabi tutulduğunu söylemektedir.⁹⁶

Sultan Eşref Barsbay'ın ana bir kardeşi olan Cânim el-Çerkesî Dımaşk naipliğinden (3 Cemadilahira 863/24 Temmuz 1449-15 Cemadilahira 865/28 Mart 1461) azledilmesi üzerine 14 Ramazan/23 Haziran'da şehirden ayrılmak için Ablak Sarayı'na indiğinde ateş oklarından biri Dârü's-Sa'âde ve İstabil'a düşerek yangına yol açmıştır. Bunun üzerine halk, Cânim'in ve kadınlarının eşyalarının bulunduğu bu iki mekânı yağmalamış ve ardından Dârü's-Sa'âde'yi baştan sona yakmıştır.⁹⁷ Cânim'in olaylar sırasında yanan ve yağmalanan mallarının değeri 100 bin dinardır. Fakat Kahire'ye ulaşınca durumunu abartarak Sultan Hoşkadem'e zararının 300 bin dinar olduğunu söylemiştir. Sultan ise ona 14 bin dinar, atlar, develer ve diğer kıymetli eşyalar vermiş ve Dımaşk'a tekrar göndermiştir.⁹⁸

17 Recep 872/11 Şubat 1468'de şehir surunun kuzey yönüne açılan Bâbü's-Selâme'nin kuzeyinde yer alan Mencük Camii (Kasab Mescidi)'nde⁹⁹ yangın çıkmıştır.¹⁰⁰

15 Muharrem 880/21 Mayıs 1475 gecesi Salihyye'deki Muzafferî (Hanâbile) Cami'nin¹⁰¹ güneyindeki A'zam Çarşısı'nda yangın çıkmıştır.¹⁰² 20 Muharrem/26 Mayıs'da ise Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'deki İhnâî İmâreti¹⁰³ Çarşısı yanmıştır.¹⁰⁴

1 Rebiülâhir 883/2 Temmuz 1478'de Mescidü'l-Kasab Mahallesi'nde vuku bulan yangında Mencük Cami'nden Kanâtü'l-'Avnî'ye¹⁰⁵ kadar olan alan yanmıştır.¹⁰⁶

27 Recep 884/14 Ekim 1479'da Dımaşk yine büyük bir yangına şahitlik etmiştir. İbnü'l-Hımîsî, yangının korkunçluğunu *Timur'un kuşatması bile buna eş değer değildir* sözleriyle tarif eder. Yangının nedenini, gidişatını, yangın sonrası Emevi Camii için yapılan çalışmaları İbnü'l-Hımîsî'nin kayıtlarına dayanarak özetleyebiliriz. Yangın bir dikkatsizlik nedeniyle başlar; Emevi Camii'nin Bâbü's-Sagîr Kapısı'nın üst taraflarında yaşayan bir Ademî¹⁰⁷ karısından mum yağı hazırlamasını ister, kadın bunu yaparken kenevirin üzerine yağ damlar ve ikisi de farkına varmadan alevler başlar. Karı koca bunu fark ettiğinde eşyalarını alırlar fakat kimseye yangından söz etmezler. Daha sonra yangın büyüyerek Ademiyyîn (الأدميين) Çarşısı'na sıçrar. Halk yangını söndürmek için uğraşmak yerine eşyalarını taşımak için harekete geçer. Halktan bazıları da yağma hareketine girer. İbnü'l-Hımîsî yangının bu çarşıdan sonra 'Anberâniyyîn Çarşısı'na yayıldığını ve oradan da Emevi Camii'ne girdiğini söyler.

⁹² Makrîzî, *age*, C. VII, s. 447-448.

⁹³ Kubeybât Mahallesi (Günümüzde Fevkânî Meydanı Mahallesi)'ndedir. Çarşı'nın adı Fevkânî Meydanı Çarşısı olarak değiştirilmiştir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 49.

⁹⁴ İbn Tolun, *Müfâkehâtü'l-hillân fi havâdis'z-zamân*, yay. Muhammed Ali Baydavî, Dârü'l-Kütüb İlmiyye, Beyrut 1998, s. 58.

⁹⁵ İbn Tolun, *el-'ilâmü'l-vera*, C. II, thk. Abdülazîm Hâmid Hattâb, Aynüşşems 1973, s. 54.

⁹⁶ İbn Tağrıbirdî, *Extracts From Abül-Mahâsin İbn Tağrı Birdî's Chronicle, Entitled Hawâdith ad-Duhûr Fi Madâ'l-'Ayyâm Wash-shuhûr*, C. II, Edit. William Popper, California 1931, s. 247.

⁹⁷ İbn Tolun, *İlâmü'l-vera*, C. II, s. 58-59.

⁹⁸ İbn Tağrıbirdî, *age*, C. III, s. 399, 400.

⁹⁹ Kasab Cami, Âksâb Mescidi'dir. Memlûkler döneminde 721/1321-1322 yılında genişletilmiş ve onarılmıştır. 811/1408-1409 yılında Nasîreddin Muhammed b. İbrahim b. Mencük burayı yıkmış, yenilemiş ve genişletmiştir. 854/1450-1451 ve 900/1494-1495 senelerinde Cami yine onarımdan geçmiştir. 1759 yılındaki depremde Cami'nin mi'zenesi zarar görmüştür. Zarar gören yerler daha sonra tamir edilmiştir. Ru'ûs Mescidi, Sâdât Cami, Sâdât Mescidi, Mescidü'l-Kasab Cami, Mezz el-Kasab Cami, Mencük Cami olarak da bilinir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 133; Samıkıran, *agt*, s. 79.

¹⁰⁰ Busravî, *age*, s. 30.

¹⁰¹ Muzafferî Cami (Hanâbile Cami), Salihyye'de semtindedir. Eyyübîler zamanında Ebi Amr Muhammed b. Kudame el-Makdisî Camii'nin yapımına 598/1201-1202 yılında başlamıştır. Muzaffereddin Gökbörü bu yapının tamamlanması için Ebi Amr'ı maddî olarak desteklemiştir. Yapı, 604/1207-1208 senesinde tamamlanmıştır. Cami, Kâsiyûn Dağı eteğinde olduğu için Cebel Cami ve Gökbörü'ye nispeten de Muzafferîyye olarak bilinir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 118.

¹⁰² Busravî, *age*, s. 70.

¹⁰³ Muallak Cami (Berdirbeg Cami) yakınında idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 88.

¹⁰⁴ Busravî, *age*, s. 70.

¹⁰⁵ Kanâtü'l-'Avnî, Dımaşk'ta el-Mahkeme el-'Avniyye'nin yanından geçen su kanalıdır. İki tarafında da çarşı ve yapılar vardı. İbnü'l-Hımîsî, *age*, C. I/I, s. 217 dipnot 2; Ekrem Hasan Ulebî, *Hıtatu Dımaşk: Dirâse Tarihiyye ve Şâmîle Ala Meda Elf Âm min Sene 400 Hatta Sene 1400*, Dârü't-Tıbaa, Dımaşk 1989, s. 442.

¹⁰⁶ Busravî, *age*, s. 85.

¹⁰⁷ EŞ-Şihâbî bu kelimeyi tabaklanmış deri satıcısı olarak açıklar. *age*, C. II, s. 18

Busravî ise Emevi Camii'ne ulaşınca kadar yangının yönünü daha kesin çizgilerle verir. Ona göre yangın, Emevi Camii'nin batısında yer alan Emtî'a Çarşısı'nda başlar, buradan sırasıyla el-Emtî'a en-Nisa, Meristân ve diğerleri, 'Anberâniyyîn ve Zurrâ'¹⁰⁸ çarşılarına atlar ve buradan da Emevi Camii'ne girer.¹⁰⁹ Yukarıda adları geçen çarşıların yanı sıra, caminin etrafında yer alan Ahfâfiyyîn, Suyûriyyîn¹¹⁰, Harîriyyîn, Tüccâr, Habbâkîn¹¹¹ ve es-Sağâ el-Kebira el-'Atîka çarşıları da alevler içinde kalır. Yangın inanılmaz bir servet kaybına yol açar. Dükkânlar ve mağazalar yaşanan karışıklıkta feci şekilde yağmalanır. Yangın, Emevi Camii'nde büyük tahribata neden olur. Öyle ki alevler caminin tavanına ulaşır. Hâlbuki Sultan Kayıtbay'ın muallimi Muhammed İbn Attâr'a caminin tehlikeye düşeceği bildirilmiş ise de çatısının yüksek olduğunu ve alevlerin oraya ulaşamayacağını belirterek üzerinde durmaz. Sonra Emir Mencük'ün oğlu İbrahim es-Sârîmî, mimar Abdülvehab'a caminin doğu kapısı olan Bâbü's-Sa'ât tarafından çatının kesilmesini emreder. Bu noktada İbnü'l-Hımîsî, es-Sârîmî'nin evi buraya yakın olduğu için yanmasından endişelenerek kesme işlemini bu noktadan başlattığını söyler. Yangın söndürme çalışmalarına halk da katılır. İbnü'l-Hımîsî'nin kendisi de bizzat caminin içinde bu çalışmalarda yer alır. Yangın, caminin içinde pek çok yeri yaktıktan sonra caminin kuzeye açılan Kellâse Kapısı'na doğru kıvrılır ve orada kesilir. Caminin yanması halk üzerinde büyük bir tesir yaratır. Yalnızca Müslümanlar değil gayr-ı Müslim halk da çok üzüdür. Yangın son bulduktan bir süre sonra camiden enkazların kaldırılması emredilir. Dimaşklılar tam bir dayanışma sergiler; kadın, çocuk, köle ve tanınmış kişiler de dâhil olmak üzere çok sayıda insan toplanır ve enkazı taşır. Halkın gayretleri sonucu Cami enkazdan alışılmadık bir hızla temizlenir. Cami yıkıntılardan temizlendikten sonra Sultan, caminin yenilenmesini emreder. Bunun üzerine nâib Kansuva devlet erkânı ve kadilkudâta camiye gelir. Fakat İbn Attâr, evlerinin yanmaması için camiye zarar verenlere burayı terk etmelerini emreder. Bu sırada enkazı toplayan halk bunu duyunca kızar ve Kansuva ile İbn Attâr'ı taşlamaya başlar. Kansuva bu duruma öfkelenir ve eline nacak alarak oradakilere vurmaya başlar. Dehşete kapılan halk ise oradan kaçar. Cami boşalınca Naib ve adamları caminin tamiri için ihtiyaç duyulacak her şeyi hesaplar ve toplam masraf 58.700 dinara ulaşır. Durum Sultan'a bildirilir. Bunun üzerine Sultan, caminin tamiri için Dimaşk'taki hazinesinde 15 bin dinar verilmesini emreder. Daha sonra da onarım çalışmaları başlar.¹¹²

21 Rebiülevvel 886/20 Mayıs 1481'de akşam vakti el-İmâra el-Cuvvâniyye Mahallesi'nde yer alan Sâme Hamamı¹¹³ çevresindeki Sâme Fırını'nın üstündeki mesken (tabaka) yanmıştır.¹¹⁴

10 Muharrem 887/1 Mart 1482 Perşembe gecesi Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'deki İhnâî İmâretî'nin baş tarafında,¹¹⁵ 20 Şaban 887/4 Ekim'de ise Suveykatü'l-Kâdî'de¹¹⁶ yer alan Munecâ Hamamı'nın yanında neftten dolayı yangın meydana gelmiştir. Bu sıralarda ayrıca Sâlihiyye'deki bir mesken (tabaka) yanmıştır.¹¹⁷

888/1483 yılı sonbaharında Dimaşk birkaç yangına tanıklık etmiştir. Bunlardan ilki, 27 Şaban/30 Eylül gecesi Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'deki İhnâî İmâretî civarında başlamış, Berâdi'yyîn yanındaki sokağa kadar devam etmiştir. Bu yangında Berdibek Camii,¹¹⁸ Abdülbâsıt Hanı, 'Alâiyyîn Hamamı, Culbân Hanı ve pasajlar yanmıştır.¹¹⁹ Bu hadiseden yaklaşık bir ay sonra 5 Şevval/6 Kasım'da ise bu defa Ferrâyîn Sokağı'nda¹²⁰ yangın çıkmıştır. Bir gün sonra da geceleyin, ilk yangının bittiği yerden Bâbü'l-Ferec'in yakınlarına kadar uzanan dehşet

¹⁰⁸ Eş-Şihâbî bu adla birkaç çarşıdan söz etmektedir. Bunlardan Emevi Camii'nin güneyinde yer alan en uygunu görünmektedir. Bu çarşıda ipeklî kumaşlar, keten ve lüks giysiler satılırdı. Kumaş ölçülürken zıra' ölçüsü alındığı için bu ad verilmiştir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 34.

¹⁰⁹ Busravî, *age*, s. 88.

¹¹⁰ Suyûriyyîn deri kayış imal edenler ve satanlar demektir. Çarşı, Cami'nin güneyindeki 'Anberâniyyîn Çarşısı'nın alt tarafında altında idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 40.

¹¹¹ Habbâkîn dokumacılar anlamına gelmektedir. Bu adla bilinen iki çarşı vardır. Biri, Emevi Camii'nin Berid Kapısı'ndadır. Diğeri, Cami'nin doğu kapısı yanındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 28.

¹¹² İbnü'l-Hımîsî, *Havâdisü'z-Zemân ve veffâyâtül eş-şüyüh ve'l-akrân*, C.II, Tahkik Abdulaziz Feyyâd Harfûş Dârü'n-nefâis Beyrut 2000, s. 147-154; Doris Behrens-Abouserf, "The Fire of 884/1479 at the Umayyad Mosque in Damascus and an Account of Its Restoration", *Mamluk Studies Review*, C. 8/1, 2004, s. 279-297.

¹¹³ Buraya Sâmi Hamamı da denir. Dâhil-i Bâbü'l-Ferâdis'de el-İmâra el-Cuvvâniyye Mahallesi'nde idi. Burayı Emir İzzeddin Usâme 590/1193-1194 senesinde yaptırmıştır. Usâme Hamamı ve Sâme Hamamı olarak da bilinir. Eş-Şihâbî, *age*, I, s. 196. https://bormindamascus.blogspot.com/2019/05/blog-post_8.html

¹¹⁴ İbn Tolun, *Mi'fâkehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zamân*. yay. Muhammed Ali Baydavî, Dârü'l Kütüb İlimiyye, Beyrut 1998, s.36; İbn Tavk, *et-Ta'lik, Yevmiyâtu Şehâbeddin Ahmed b. Tavk*, C. I, thk. Eş-Şeyh Cafer el-Muhâcîrel-Ma'hedü'l-Fransî li'd-Dirasati'l-Arabiyye bi-Dimaşk, Dimaşk 2000, s. 56-57.

¹¹⁵ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 128.

¹¹⁶ Suveyka, küçük çarşı anlamına gelmekte olup, şehir dışında, küçük bir çarşısı, bir mescidi ve bir hamamı bulunan küçük yerleşim birimini ifade etmektedir. Eş-Şihâbî, *Mucemü Dimaşk*, II, 59. Suveykatü'l-Kâdî, İbn Abdülhâdî'ye göre şehir suru dâhilinde, İbn Tolun'a göre İbn Mencük (Aksâb Cami) Cami'nin önünde yani şehir surunun dışındadır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 61.

¹¹⁷ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 182.

¹¹⁸ Berdibeg Cami, Muallak Cami olarak da bilinir. Günümüzdeki Melik Faysal Caddesi'nin batısındadır. Berdibeg el-Eşrefî İnal burayı 862/1457-1458 senesinde yaptırmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 134.

¹¹⁹ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 276.

¹²⁰ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 283. Eş-Şihâbî bu adla bir cadde adı kaydeder. Cadde, Tuma ve Selâm Kapıları arasında, nehrin üzerindedir. Burada deri tabaklama işi yapılırdı. Bu isim Memlûklerden itibaren kürk debağlarına istinaden verilmiştir. Burası, Bereda Nehri'nin kollarının arasında kaldığı için Cezîre (Ada) olarak da adlandırılmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 110.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

verici bir yangınla karşı karşıya kalınmıştır. Bu yangında Berâdi'yye, Haddâdîn,¹²¹ Kazzâzîn,¹²² Han ve Şeyhî çarşıları¹²³ ile Yelboğa Camii vakfı ve evler yanmıştır. Pek çok şey de yağmalanmıştır. Kısa bir süre sonra da 'Asfûr Hamamı'nın çöpleri yanmıştır.¹²⁴ 24 Şevval/25 Kasım'da da gece vakti İbn Nehhâs Medresesi'nin¹²⁵ arkasında,¹²⁶ bir gün sonra da Bâbü'l-Berîd'deki el-Mükeffînâtî ailesine ait evden ateş yükselmiş ve oradaki hapishanenin burcuna sarılmıştır.¹²⁷ Ertesi gün ise Taht el-Kale'deki Maristan Çarşısı'nı¹²⁸ kundaklamak isteyen bir şahıs yakalanmıştır.¹²⁹

Rebiülevvel 889/Mart-Nisan 1484'te Dımaşk yine korkunç bir yangınla baş etmek zorunda kalmıştır.¹³⁰ Malatî tarafından kaydedilen bu hadisenin ayrıntılarına ilişkin herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

4 Muharrem 890 /21 Ocak 1485 Cuma gecesi Taht el-Kale'de etkili olan yangında İbn Ergun Şah Mescidi'nin murabbası,¹³¹ Maristan Çarşısı'nın bir kısmı, fırın ve fırın çevresindeki bina¹³² yanmıştır.¹³³ 3 Rebiülevvel/20 Mart Pazar gecesi Şâgûr Çarşısı'nın yarısı,¹³⁴ pazartesi gecesi ise Kerimüddin Cami (Kubeybât Cami)'ne bitişik Kubeybât Çarşısı alevler içinde kalmıştır.¹³⁵ 6 Recep/19 Temmuz geceleyin de Taht el-Kale'de Dârü'l-Battîh'ten Kehhâl Hamamı'na¹³⁶ kadar olan yerler yangına teslim olmuştur.¹³⁷

29 Zilhicce 890/6 Ocak 1486 Cuma gecesi Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'de yer alan İhnâî İmâreti'ndeki bir dükkânda başlayan yangın Bâbü'l-Ferâdis'e kadar uzanmıştır.¹³⁸

25 Recep 893/5 Temmuz 1488'da gündüz vakti eş-Şeref el-A'lâ'daki Aynü'l-Varrâka¹³⁹ civarındaki Akbâ'iyîn'in boyahanesi yanmıştır.¹⁴⁰

8 Recep 894/7 Haziran 1489 Pazar gecesi Mescidü'l-Aksab Mahallesi korkunç bir yangına boyun eğmiştir. Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'teki Cevze Cami'nin¹⁴¹ civarında başlayan yangın, Mescidü'l-Aksab Mahallesi'ndeki Sultan İmâreti¹⁴² yakınlarına kadar ilerlemiştir. Yangın, pazartesi gecesi İmâret'e ve ardından Kasab Mescidi (Mencük Cami) Çarşısı'na sıçramış ve Mencük Camii'nin önündeki Suveykatü'l-Kâdi'nin sonuna kadar uzanmıştır. Mencük Camii de bu yangında zarar görmüştür. Bu civarlardaki yaklaşık 20 mescit yanmış, çatılarda uyuyan çok sayıda kişi yanarak can vermiş, birçok memlûk hayatını kaybetmiş, pek çok at ve deve telef olmuş ve halkın malları yağmalanmıştır.¹⁴³ İbnü'l-Hımîsî esas yerleri Cevze Camii'nin karşısındaki Kanâtü'l-'Avni hattındaki dükkânlar, Cevze Camii'nin bir kısmı, es-Sultan el-Cedîd Çarşısı (Sultan İmâreti), Kemaleddin Hakrı, Bûk Mescidi, Mencük Camii'nin bir kısmı, Suveykatü'l-Kâdi, İbn Sâbüni Hanı, Hamavî Hamamı,¹⁴⁴ Hamavî Mescidi, salonlar (kâ'ât) ve binalar¹⁴⁵ olarak verir.¹⁴⁶ İbn Tavk ise, yangının Kanâtü'l-'Avni'nin üstündeki mescidin yani Cevze Camii'nin arkasında başladığını belirterek Sultan Çarşısı'na sıçradığını ve Hâric-i Bâbü's-Selâm'daki

¹²¹ Haddâdîn, demirciler demektir. Eş-Şihâbî bu adla üç mekân kaydeder. Bunlardan, günümüzde Melik Faysal Caddesi'nde, Serüciyye ile Menâhiliyye çarşıları arasında, Kabbârîn Caddesi'nin yanında yer alan Haddâdîn en uygunu görünmektedir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 29.

¹²² Çarşı olarak, Bâbü'l-Ferec muhitindeydi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 49.

¹²³ Leymûn Han'ının doğusunda, Hudar Çarşısı'nın kuzeyinde idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 41.

¹²⁴ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 284.

¹²⁵ Burası Nehhâsiyye Hankâhı idi. Memlûkler döneminde Havâce Şemseddin b. Nehhâs ed-Dımaşkî (ö.862-1458) tarafından yaptırılmıştır. Yapı hala ayaktadır. Dahdâh Makberesi'ne bitişiktir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 254.

¹²⁶ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 288.

¹²⁷ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 289.

¹²⁸ Burada eski şeyler satılırdı. Berrâ ve Kumeyla adıyla da bilinirdi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 24.

¹²⁹ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 289.

¹³⁰ Abdülbâsit el-Malatî, *age*, C. VII, s. 374.

¹³¹ İbn Tavk, *age*, C. I, s.428. Ergünşah Türbesi ya da Haşr Mescidi' bugün Sancakdâr olarak bilinir. Sancakdâr Caddesi'nde yer alan Sancakdâr Câmi/Haşr Câmi, Memlûkler Dönemi'nde Emir Ergünşâh en-Nâsrî Dönemi'nde inşa ettirilmiştir. Aynı zamanda Ergünşâh Camii ve Hadra Câmi olarak da isimlendirilen Haşr Câmi'nin adı bu mahalleye verilmiştir". Samıkıran, *agtı*, s.135. Murabba' ise yine aynı şahıs tarafından yaptırılmıştır. Murabba kabul, karşılama için salon ya da oda demektir. Reinhart Pieter Anne Dozy, "murabba'", *Tekmiletü'l-meacimi'l-Arabîyye*, C. V, Vizaretü's-sekâfe ve'l-'İlam, Kahire 1982, s. 78.

¹³² Metinde râbî' olarak geçer. Râbî', ev, mesken manasına gelen rab'(ربيع)un çoğuludur. Pek çok mesken ve akardan oluşan bina denilebilir. Dozy, *age*, C. V, s.74. Mimari de küçük evlerden oluşan binadır. Bunlar genellikle han ya da dükkânların üzerinde yükselir. 'Asım Muhammed Rızk, *Mucemü Mustalahât el-İmâra ve'l-Fünûn*, Mektebetü Medbûla 2000, s. 117.

¹³³ İbn Tolun, *age*, s. 57.

¹³⁴ İbn Tolun, *age*, s. 58; İbn Tavk, *age*, C. I, s. 453.

¹³⁵ İbn Tolun, *age*, s. 58; İbn Tavk, *age*, C. I, s. 455. İbn Tavk, Kerimüddin Cami Çarşısı'nın yandığını söyler.

¹³⁶ Taht el-Kale Mahallesi'nde el-Müeyyed Mescidi'nin güneyinde idi. İbn Şeddâd'a göre el-'Ukeybe'dedir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 210.

¹³⁷ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 494.

¹³⁸ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 554.

¹³⁹ Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 92.

¹⁴⁰ İbn Tavk, *age*, C. II, s. 785.

¹⁴¹ Cevze Cami, el-Mahkemëtü'l-'Avniyye'nin yanındadır. Nazrî'l-Ceyş Kâdi Bereddin tarafından 830/1426-1427 yılında Kayıtbay İmâreti'nin batsına doğru genişletilmiştir. İbnü'l-Hımîsî, *age*, C. I/I, s. 217 dipnot 3.

¹⁴² Mescidü'l-Aksab Mahallesi'nde Sultan Hamamı'nın yanında idi. Hamam'ın kalıntıları mevcuttur. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 88; Busravî, *age*, s. 135 dipnot 3.

¹⁴³ İbn Tolun, *age*, s. 90; Busravî, *age*, s. 135-136; Abdülbâsit el-Malatî, *age*, C. VIII, s. 156.

¹⁴⁴ Mescidü'l-Aksab Mahallesi'nde olup Kayıtbay İmâreti'ndedir. İbnü'l-Hımîsî, *age*, C. I/I, s. 217 dipnot 8.

¹⁴⁵ Metinde rubû'a olarak geçer.

¹⁴⁶ İbnü'l-Hımîsî, *age*, C. I/I, s. 217-218.

Akbâ'î Zaviyesi Sokağı'nın karşısına kadar devam ettiğini söyler. İbn Tavk yanan yerleri Suveykatü'l-Kâdî, Kemaleddin Hakrı, Şâmiyye Sokağı ile Hâric-i Bâbü's-Selam'dan sayılan Na'na' Hakrı'nın ve Mezâbil'in bir kısmı olarak verir.¹⁴⁷ Yangın, Dımaşk nâibi Kansuva el-Yahyavi ve devlet adamlarının öncülüğünde mimarlar ve sularla yapılan çalışmalar sayesinde ancak söndürülebilmiştir.¹⁴⁸

Aynı yıl 21 Zilhicce/15 Kasım'da Emevi Cami'nin güneyindeki Buzûriyye Çarşısı'nın batısına düşen İbn Delâme adındaki Frenk Pasajı'ndan¹⁴⁹ yükselen alevler Pasaj'ın doğusundaki İbn Mezallak Pasajı'na doğru yayılmıştır. Yangını durdurmak için İbn Mezallak Pasajı'nın kapısındaki saat tahrip edilmiştir. Pasaj'ın yakınlarındaki Çakmak Çarşısı yanma ve yağma ihtimaline karşın boşaltılmıştır. Yangın önemli bir kayba yol açmış, çuha, gümüş ve diğer mallar kül olmuştur. Buradaki Avrupalı tüccarlardan yalnızca birinin zararı 3 bin florine ulaşmıştır.¹⁵⁰

2 Rebiülahir 895/23 Şubat 1490 Pazar gecesi Semmâk Hakr'ındaki Tanıbeg Mîk Suveykası yanmıştır.¹⁵¹

29 Rebiülevvel 897/30 Ocak 1492'de geceleyin Mencük Camii (Kasab Mescidi) önündeki Suveykatü'l-Kâdî'nin üst tarafındaki Benî el-Merübâs yakınında yangın çıkmıştır.¹⁵²

899/1494 senesinde Dımaşk, bahar mevsiminde başlayan ve yaz mevsimine doğru devam eden birkaç yangına sahne olmuştur. 8 Recep/14 Nisan gecesi Mencük Camii civarında oturan Yevmiyyât'ın müellifi İbn Tavk'ın komşusu Baksimâti'nin evi yanmıştır.¹⁵³ 18 Recep/24 Nisan Perşembe gecesi Bâbü'l-Câbiyye Murabba'sı'nın¹⁵⁴ kuzeyi ve doğusu alevler içinde kalmıştır. Alevler kapıya varmadan, çok sayıda yer, özellikle de Şerâbâtiyyîn,¹⁵⁵ Attâriyyîn, Harîriyye, Şemmâ'in,¹⁵⁶ Habbâlin¹⁵⁷ ve Haddâdiyyîn yağmalanmıştır. 2 Şaban/8 Mayıs Çarşamba gecesi ise Dımaşk Kalesi civarındaki Kırabiyyîn Mahallesi'ndeki¹⁵⁸ fırın ile fırının çevresindeki yerler yanmıştır.¹⁵⁹ 3 Şaban/9 Mayıs Perşembe günü yeni bir yangın da Ergunşah Medresesi ve Haşr Camii civarında çıkmıştır.¹⁶⁰ 28 Zilkade/30 Ağustos Cumartesi gecesi ise 'Ukeybe ve 'Ulebiyyîn¹⁶¹ arasındaki Masmat¹⁶² ve çevresi, bir gün sonra da geceleyin surun hendeğinin¹⁶³ yanındaki Cekâre Hamamı'nın karşısındaki dükkânlar yanmıştır.¹⁶⁴

12 Cemaziyelevvel 900/8 Şubat 1495 Pazar gecesi Sâlihiyye Mahallesi'ndeki Cedîd Camii¹⁶⁵ yakınında başlayan yangın birkaç dükkânı sarmıştır.¹⁶⁶ 30 Ramazan/25 Haziran gecesi ise, bu kez Dımaşk Kalesi'nin târimesinin¹⁶⁷ altında yangın çıkmıştır. Yangın, Taht el-Kale'ye yayılmıştır. İbn Tolun'a göre yangın, Taht el-Kale Mahallesi ile kaleyi birbirine bağlayan Hadîd ve Zelâbiyye¹⁶⁸ köprülerinin arasında kalan her yer, bu köprüler de dâhil olmak üzere, kaplamış ve ikinci köprü yakınlarındaki Nahle Mescidi'ne¹⁶⁹ kadar uzanmıştır.¹⁷⁰ İbn Tavk'a göre ise bu yangında Zelâbiyye Köprüsü ile Nehhâsin Çarşısı yanmış ve yangın Kaşşâşin Çarşısı'na kadar devam etmiştir.¹⁷¹ Busravî ise yangının doğuda Nahle Mescidi'ne batıda Ergunşah'ın türbesine kadar uzandığını belirterek Zelâbiyye Köprüsü ile Köprü'nün batısındaki Nehhâsin ve Lahm çarşıları ile evlerin yandığını kaydeder.¹⁷² Halk yangın nedeniyle büyük zarara uğramış, pek çok mal da memlûkler tarafından

¹⁴⁷ İbn Tavk, *age*, C. II, s. 869-870.

¹⁴⁸ İbnü'l-Hımsî, *age*, C. I/I, s. 217-218.

¹⁴⁹ Çakmak Çarşısı (Mithat Paşa Çarşısı) yakınında, İbn Mezallak Pasajı'nın doğusunda idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 139.

¹⁵⁰ İbn Tavk, *age*, C. II, s. 906-907; İbn Tolun, *age*, s. 94; Busravî, *age*, s. 137.

¹⁵¹ İbn Tavk, *age*, C. II, s. 931; İbn Tolun, *age*, s. 99.

¹⁵² İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1104.

¹⁵³ İbn Tavk, *age*, C. I, s. 9; C. III, s. 1275.

¹⁵⁴ Murabba (المربع): Yuvarlak veya kare şeklindeki bir yerde bir hat üzerinde yer alan bir grup dükkân demektir. Dozy, *age*, V, s. 78.

¹⁵⁵ Şerâbâtiyye, içecek satanlar demektir. Zelâbiyye Köprüsü, Mescidi'l-Kasab ve şehir surunun Câbiyye ve Ferâdis kapıları civarında dağılımı vaziyette idiler. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 66.

¹⁵⁶ Mumcular demektir.

¹⁵⁷ İplikçiler demektir.

¹⁵⁸ Dımaşk Kalesi'nin Garbî Kapısı yakınlarındaki Zerâbiliyye Çarşısı'nın yanındaki Hadra'da idi. Eş-Şihâbi, *age*, II, s. 166.

¹⁵⁹ İbn Tolun, *age*, s. 129; İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1277.

¹⁶⁰ İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1281.

¹⁶¹ Burası 'Ulebiyye Çarşısı'dır. Aynı adla iki çarşı vardır. Yukarıda adı geçen çarşı, Bâbü'l-Ferâdis'de idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 45.

¹⁶² Masmat, tabakhane demektir. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 304-305.

¹⁶³ Bâb Tûma Sahası'ndan doğuya Bâb Keysân yakınlarına uzanmaktaydı. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 257.

¹⁶⁴ İbn Tolun, *age*, s. 131.

¹⁶⁵ Cedîd Camii, Sâlihiyye Mahallesi'ndedir. Burası aslında Nureddin Mahmud b. Zengi'nin eşi İsmetüddin Hatun'un türbesidir. 575/1179-1180 yılında yapılmış, sonra genişletilerek oraya bir cami yapılmıştır. Cami 709/1309-1310 yılında tekrar genişletilmiştir. Cedîd Cami olarak bilinmiştir. Hatun, Hatuniyye Camisi ve el-Hatuniyye el-Berraniyye Mescidi olarak bilinir. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 116.

¹⁶⁶ İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1327.

¹⁶⁷ Târime, çevreye bakan pek çok pencereyle çevrelenmiş yüksek oda demektir. Târimetü'l-Kale, Dımaşk Kalesi üzerindeydi. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 79.

¹⁶⁸ Günümüzdeki Zerâbiliyye Çarşısı'nda, Bereda Nehri üzerindedir. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 142.

¹⁶⁹ Nahle Mescidi, Taht el-Kale'de olup Zelâbiyye Köprüsü yakınlarında idi. İbn Kadî Şuhbe'ye göre Hâric-i Bâbü'l-Ferec'tedir. Eş-Şihâbi, *age*, C. II, s. 300.

¹⁷⁰ İbn Tolun, *age*, s. 135-136.

¹⁷¹ İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1353.

¹⁷² Busravî, *Tarihü'l-Busravî*, *age*, s. 161-162

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

yağmalanmıştır.¹⁷³ 16 Şevval /11 Temmuz'da ise Dımaşk'ın kuzeyine düşen el-Kâbûn el-Fevkânî'deki¹⁷⁴ bir ev yanmıştır.¹⁷⁵

901-902/1496 senesinde Dımaşk birkaç yangına tanık olmuştur. 9 Cemaziyevvel 901/25 Ocak 1496 Pazar gecesi Taht el-Kale'deki Harîk denilen yerin sınırından Tağrıvermiş Türbesi¹⁷⁶ yakınlarına kadar olan alan yangına maruz kalmıştır.¹⁷⁷ 5 Rebiülevvel 902/11 Kasım 1496'da Ahsâsiyyîn Çarşısı'nda,¹⁷⁸ bir gün sonra da bu yangının batısındaki Hakr Sokağı'nda¹⁷⁹ çıkan yangınlarda evler ve dükkânlar yanmıştır.¹⁸⁰ 13 Rebiülevvel/19 Kasım gecesi Emevi Cami civarındaki el-Hanâbile el-Cevziyye Medresesi'nin¹⁸¹ yakınında bulunan Dehinâtiyye Pasajı'nın üstündeki iki mesken (tabaka) yanmış, Silâh Çarşısı ve diğer çarşılar yağmalanmıştır.¹⁸² 7 Rebiülahir/13 Aralık gecesi ise Dâhil-i Bâbü'l-Câbiyye'deki el-Kadmânîn es-Sagîr ve Kattânîn çarşıları yanmıştır.¹⁸³

Sultan Nasır Muhammed b. Kayıtbay'a Kahire'de isyan ederek itaatten çıkan devâdâr-ı kebir emir Akberdi tarafından kuşatılan (Rebiülevvel 903/Ekim-Kasım 1497) Dımaşk elli gün süren kuşatma boyunca tahrip edilmiş, yağmalanmış ve ateşe verilmiştir. İbnü'l-Hımîsî, "Dımaşk ve Dımaşklılar ağlanacak durumdaydı", "*Dımaşk'ın başına Timur'un kuşatması dışında böyle bir felaket gelmemiştir*"¹⁸⁴ diyerek şehrin maruz kaldığı yıkımın derecesini gözler önüne serer. Çarpışmalar sırasında şehrin güneyi ve güney batısına doğru çok sayıda yer ve yapı yıkılıp yıkılmıştır. İbn Tolun yakılan yerleri şehrin güneyine düşen Şâgûr'daki Cerrâh Camii,¹⁸⁵ onun kuzeyindeki Mugâribe Zaviyesi'ne¹⁸⁶ yakın bir mekân, Mezâr Çarşısı'nın bir tarafı, Suveykatü'l-Mahrûka'daki Mezallakiyye Medresesi Mescidi¹⁸⁷ ve Mektebi ile bu civardaki Beytü Fâris'in¹⁸⁸ bazı kısımları ve Kasrû Haccâc yakınında bir mekân olarak verir. Bunlara ek olarak Cerrâh Cami'nin yanındaki Sabûni Camii'nin¹⁸⁹ doğusuna, Bâbü's-Sagîr Makberesi'nin batısına düşen çok sayıda ev ve türbenin yandığını kaydeder. İbn Tavk ise bunlara Şâgûr el-Berrâni'deki Turâbiyye Medresesi¹⁹⁰ ve Mugâribe Zaviyesi'ni, Cerrâh Camii cihetinden Kibârteh Sokağı'nı, Bâbü'l-Musalla'daki çok sayıda evi, Taht el-Kale bölgesinin Zelâbiyye Köprüsü dâhil olmak üzere köprüden Husuriyyîn Çarşısı'na kadar olan kısmını, şehrin doğusundaki Bâbü Şarkî ile kuzeyindeki Bâbü's-Selâme suveykalarını ekler.¹⁹¹

1498'de Dımaşk'ta birkaç yangın meydana gelmiştir. 27 Şevval 903/18 Haziran 1498'de Şafi Kadı'nın deposu,¹⁹² 4 Zilkade/24 Haziran'da Serice Kapısı Mahallesi'ndeki Sultan Hanı taraflarında bir ev,¹⁹³ 6 Rebiülahir 904/21 Kasım 1498'de Taht el-Kale bölgesindeki Şeyhî Çarşısı'nın¹⁹⁴ bir tarafı yanmıştır. İlk yangında depodaki pamuk ve odunlar, son yangında ise kumaşlar telef olmuştur. Ayrıca son yangında pek çok şey de yağmalanmıştır.¹⁹⁵

¹⁷³ İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1353.

¹⁷⁴ El-Kâbûn, Berze'nin doğusuna ve Dımaşk'ın kuzeyine düşen mntıktadır. El-Fevkânî de el-Kâbûn'un kuzey kısmıdır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 101.

¹⁷⁵ İbn Tavk, *Yevmiyyât*, *age*, C. III, s. 1356.

¹⁷⁶ Nâsırî Çarşısı civarındadır. Yanında Tağrı Vermiş Medresesi vardır. Medrese Memlûk Emiri Tağrı Vermiş tarafından 830/1427 senesinde yaptırılmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 175.

¹⁷⁷ İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1396.

¹⁷⁸ İbn Tolun, *age*, s. 139; İbn Tavk, *age*, C. III, s. 1450; Busravî, *age*, s. 195-196; eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 18. Ahsâsiyyîn, Dârü's-Sa'âde'nin (Şimdilerdeki ed-Deriviyye Caddesinde'dir) batısında idi. Burada küfeler ve kuş kafesleri gibi şeyler yapılırdı. Bu çarşı günümüzde Deriviyye Çarşısı olarak bilinir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 18. Ahsâsiyyîn'in batısında Semmâk Hakr'ı vardır.

¹⁷⁹ Burası Semmâk Hakr'ı olabilir. Zira Ahsâsiyyîn'in batısında yer almaktaydı. Busravî, *age*, s.195 Dipnot 4.

¹⁸⁰ Busravî, *age*, s. 196.

¹⁸¹ 652/1254-1255'te yapımı tamamlanmıştır. Busravî, *age*, s. 197. Dipnot 1.

¹⁸² İbn Tolun, *age*, s.140; Busravî, *age*, s. 196-197.

¹⁸³ Busravî, *age*, s. 199; eş-Şihâbî, *age*, II, s. 49. Kadmân, leblebici demektir.

¹⁸⁴ İbnü'l-Hımîsî, *age*, s. 309, 315-317.

¹⁸⁵ Cerrâh Cami, eş-Şâgûr el-Berrâni Mahallesi'ndeki Derbü'l-Cerrâh'tadır. Selahaddin Eyyübî tarafından yaptırılmıştır. El-Melik el-Eşref Musa b. el-Melik el-Âdil tarafından 631/1233-1234 yılında yenilenmiştir. 634/1236-1237 senesinde yanmıştır. Emir Muhammed b. Garsuddin Kulic en-Nûrî tarafından 648/1250-1251 yılında onarımdan geçirilmiştir. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 116-117.

¹⁸⁶ Mugâribe Zaviyesi, Şâgûr Mahallesi'nde, Bâbü's-Sagîr Makberesi'nin kuzey tarafındaki Cerrâh Camii'nin kuzeyindedir. 802/1399-1400 senesinde yaptırılmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 343

¹⁸⁷ Mezallakiyye Medresesi'nin ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Zebbân Mescidi'nin önünde, Mezallak Mescidi'nin yanındaydı. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 209.

¹⁸⁸ Suveyka Mahallesinde, Kasrû Haccâc civarında, Zeyn Hamamı'nın güneyinde idi Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 46.

¹⁸⁹ Bu cami, Sâbûniyye Dârü'l-Kur'an'dır. Burayı es-Sâbûni olarak bilinen Kadı el-Havâce Şihabeddin Ahmed 868/1364 senesinde Ganem Çarşısı Caddesi'nde yaptırmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. I, s. 284. Ganem Çarşısı, Bâbü's-Sagîr Makberesi civarında Cerrâh Mescidi'nin yanındadır Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 47.

¹⁹⁰ Şâgûr'daki Mezzâz Çarşısı'nda idi. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 175.

¹⁹¹ İbn Tolun, *age*, s. 155-159; İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1554-1560, 1068.

¹⁹² İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1624.

¹⁹³ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1626-1627.

¹⁹⁴ Eş-Şihâbî çarşısı Hâric-i Bâbü'l-Ferec'te gösterilen Leymûn Hanı'nın doğusunda, Hudar Çarşısı'nın kuzeyinde verir. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 41.

¹⁹⁵ İbn Tolun, *age*, s. 167; İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1665. İbn Tolun çarşının yerini Leymun Hanı'nın doğusunda, Hudar Çarşısı'nın kuzeyinde verir.

11 Safer 905/17 Eylül 1499 Pazartesi gecesi Dımaşk yine korkunç bir yangınla sarsılmıştır. Yangın, Hâric-i Bâbü'l-Ferec'teki Husriyye denilen mevzideki bir dükkânda başlamış ve Bereda Nehri'ne kadar ilerlemiştir. İbn Tolun, bu yangında, Leymûn Han'ın yakınlarındaki Tüccar, Hudariyyîn¹⁹⁶ ve Dehânî'nin¹⁹⁷ çarşılarının yağmalandığını, Nakliyye Çarşısı'nın güneyinde sağlam dükkân kalmadığını kaydeder.¹⁹⁸ İbn Tavk ise Medhûn Çarşısı'nın¹⁹⁹ baştan sona kadar yandığını söyleyerek yangının es-Sultan el-Leymûn Han'ının karşısından Şeyhî Çarşısı kapısına kadar devam ettiğini ve Tüccâr Çarşısı'nın çoğunun yağmalandığını belirtir.²⁰⁰

21 Safer/27 Eylül sabah vakti bu kez Emevi Camii'nin doğuya açılan kapısı civarındaki deposunda yangın başlamıştır. Bunun üzerine Cami'nin doğusundaki Dehşe Çarşısı'ndaki her şey yanma ihtimaline karşı Cami'ye taşınır, bu deponun üst tarafındaki Zehebiyyîn Çarşısı da boşaltılır. Fakat buna rağmen Zehebiyyîn'deki mücevher tüccarlarının kaybı büyük olur. Zira İbn Tavk tüccarların yüklü meblağdaki altının akçesinin gittiğini yazar. Bu yangında halktan ölenler de olur.²⁰¹ Bu hadiseden sonra şehirde küçük ölçekli yangınlar devam etmiştir. 20 Cemadilahirâ/22 Ocak gecesi Suveykatu'l-Kâdi'daki iki dükkân,²⁰² 3 Recep/3 Şubat'ta Darü't-Ta'âm el-'Atîka'nın karşısında ve Zenciliyye Medresesi'nin yakınında bulunan bir ev,²⁰³ 30 Ramazan/29 Nisan Çarşamba gecesi Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'deki Mezâbil Kapısı'nın dışındaki meskenler (tıbâk) alevlere teslim olmuştur.²⁰⁴ 15 Zilkade/12 Haziran gecesi ise Kerimüddin Camii (Kubeybât Camii) civarındaki mekânlar ve camiye bitişik Kubeybât Çarşısı'nın bir kısmı yanmıştır.²⁰⁵

27 Safer 906/22 Eylül 1500'de Sâmura Sokağı'ndaki Beytü'l-Gazzâl yanmıştır.²⁰⁶

25 Zilkade 906/12 Haziran 1501 Cuma gecesi Taht el-Kale'de yangın çıkmıştır. İbn Tolun bu faciada Nehhâsîn Çarşısı ve üst tarafındaki binanın²⁰⁷ yandığını ve yangının Tağrıvermiş Medresesi'nin doğusundan Zelâbiyye Köprüsü'nün sonuna kadar devam ettiğini söylemektedir. İbn Tavk ise yangının Zelâbiyye Köprüsü'nün başına kadar devam ettiğini, Mezallak Vakfı Pasajı ve arkasındaki dükkânların yandığını kaydetmektedir.²⁰⁸

16 Muharrem 908/22 Temmuz 1502'de şehirde yaşanan karışıklıklar sırasında Suveykatu'l-Mahrûka'daki Zerbü'l-Kasab, Şâgûr Mahallesi'nin doğusundaki yerler ve Şâgûr Çarşısı yakılmış, Şâgûr'un çoğu soyulmuştur.²⁰⁹

15 Cemaziyelevvel 909/5 Kasım 1503 Pazar gecesi Dımaşk Kalesi'nin kuzey kapısı olan Hadîd Kapı civarındaki el-Firâ el-Haşîne Çarşısı'nda başlayan yangın, yine Hadîd Kapı civarında bulunan Hal'iyyîn Çarşısı'na²¹⁰ kadar ilerlemiştir. Yanmaktan kurtulan mallar ve mobilyalar yağmalanmıştır.²¹¹ Bunun üstüne bir iki hafta sonra başlayan yağmur yıkıcı bir sel felaketine yol açmış, şehirdeki değirmenler, Taht el-Kale'den Bâbü'l-Ferâdis'e kadar yer alan yerler sular içinde kalmıştır. Üstüne ekmek fiyatları ve veba da artınca şehirde hayat şartları güçleşmiştir.²¹²

17 Cemaziyelevvel 910/26 Ekim 1504 Cumartesi gecesi Emevi Cami'nin kuzeyindeki Ra's Mescidi'nin²¹³ güneyinden Mescid'in girişine kadar olan yolun iki tarafı, dükkânlar ve meskenler (tıbâk),²¹⁴ 25 Cemadilahirâ /3 Aralık'ta ise Kasrû'l-Haccâc Çarşısı'nda bir dükkân yanmıştır.²¹⁵

11 Şevvâl 911/7 Mart 1506 Cuma gecesi İhnâî İmaretî Çarşısı'nın büyük bir kısmı ile 'Amr Mescidi Vakfı ve çevresindeki yapılar yanmıştır.²¹⁶

¹⁹⁶ Sebzeçiler demektir.

¹⁹⁷ Boyacılar, yağcılar anlamına gelmektedir.

¹⁹⁸ İbn Tolun, *age*, s. 182; İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1748.

¹⁹⁹ Boyalı, yağlı anlamına gelmektedir.

²⁰⁰ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1748.

²⁰¹ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1751; İbn Tolun, *age*, s.183. İbn Tavk yangının çıkış noktasını Cami'nin doğusundaki han olarak verir.

²⁰² İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1787.

²⁰³ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1793.

²⁰⁴ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1823; Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 28.

²⁰⁵ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1836.

²⁰⁶ İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1861

²⁰⁷ Metinde rab' olarak geçer.

²⁰⁸ İbn Tolun, *age*, s. 196; İbn Tavk, *age*, C. IV, s. 1908.

²⁰⁹ İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân*, s. 211; *İlâmü'l-Vera*, C. II, s. 160-161.

²¹⁰ Taht el-Kale Mahallesi'ndeki et-Tüccâr el-Muhaccer Çarşısı'nın kuzeyinde idi. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 32.

²¹¹ İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân*, s. 219.

²¹² İbn Tolun, *İlâmü'l-Vera*, C. II, s. 172-173.

²¹³ Bu Mescid, Seyyide Rukiyye Cami'dir. Hz. Hüseyin'in kızı Rukiyye'ye nispet edilir. Mescid'in yerinde Ra's Mescidi (Türkçe Baş Mescidi demektir) denilen küçük bir medrese bulunuyordu. Hz Hüseyin'in başının burada olduğuna inanıldığı için bu adla anılmıştır. Hülagü tarafından 657/1258-1259 senesinde öldürülen el-Melik el-Kâmil Muhammed b. El-Melik el-Muzaffer Gâzi el-Eyyübî de buraya defnedilmiştir. Eş-Şihâbi, *age*, C. I, s. 123.

²¹⁴ İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân*, s. 227.

²¹⁵ İbn Tolun, *age*, s. 229.

²¹⁶ İbn Tolun, *age*, s. 240.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

24 Rebiülahir 915/11 Ağustos 1509 Cumartesi gecesi, Emevi Camii'nin güneybatısında yer alan Rasîf Çarşısı'nın²¹⁷ çoğu yanmıştır.²¹⁸

8 Muharrem 917/7 Nisan 1511 Pazar gecesi Dâhil-i Bâbü'l-Câbiyye'deki Kadmâniyye'de leblebi kavuran bir dükkândan yükselen ateş dükkânın önündeki ve arkasındaki yerleri yakmıştır.²¹⁹ 12 Cemadilahir/6 Eylül Cuma gecesi, İhnâî İmâreti'nin batısında yer alan bina²²⁰ ve altındaki dükkânlar yanmıştır.²²¹

8 Rebiülahir 921 /23 Mayıs 1514'te Hâric-i Bâbü'l-Ferâdis'deki Tevbe Mescidi'nin kuzeyi yanmıştır.²²²

6 Rebiülevvel 922 /9 Nisan 1516'da Kuymeriyye Mahallesi'ndeki İbn el-Ferfûr'un yaptırdığı Pasaj,²²³ 24 Şaban 922/22 Eylül Pazar gecesi ise Suveyka Mahallesi'ndeki Beytû Fâris'in kuzey tarafı yanmıştır.²²⁴

SONUÇ

Burcî Memlûkler döneminde Dımaşk için en yıkıcı etkenlerden biri yangınlardır. Kaynaklarda yangınlara dair onca bilgiye rağmen nedenlerine ilişkin çok az malumat vardır. Bir iki yangına dikkatsizlik sebep olmuştur. Kundaklamaya dair bir bilgi neredeyse hiç yoktur. Bununla birlikte Kanıbay'ın naibliği döneminde (859/1454-1455 863/1458-1459) yaşanan yangında Hristiyanların ve ülkeye gelen yabancıların parmağı olduğuna ilişkin söylentiler ile 888/1483 yılı sonbaharında bir çarşığı kundaklamak isteyen bir kişinin yakalanması şehir çarşılarının kundaklamaya maruz kalmış olabileceği ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini düşündürmektedir.

Yangınların bir kısmı savaşlar sırasında çıkarılmıştır. Şehir en kötü tahribata Timur'un kuşatması sırasında maruz kalmıştır. Yangınlar şiddetli rüzgârın da tesiriyle neredeyse tüm şehre tesir etmiştir. Emevi Camii de bu kuşatmada yakılmıştır. Bir asır sonra şehir, bu defa devâdâr-ı kebir Akberdi'nin kuşatması sırasında harap olmuştur.

Şehri sarsan büyük yangınlar çoğunlukla hayatın merkezi konumundaki Taht el-Kale mıntıkası ve Emevi Camii çevresinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte şehrin kuzeyi ve güneyinde yer alan mahalleler de büyük yangınlara boyun eğmiştir. Yangınlarda çok sayıda çarşı, pasaj ve diğer yapılar küle dönmüştür. Yangınlar tartışmasız büyük maddi hasarla sonuçlanmıştır. Üstelik yaşanan yağma ve talan olaylarıyla bu hasar daha da artış göstermiştir. Emevi Camii çevresindeki çarşılarda faaliyet gösteren Avrupalı tüccarlar da bu yangınlar nedeniyle maddi açıdan büyük zarar etmiştir.

Yangınların büyümesinde ve yayılmasında temel neden ahşaba dayalı yapılaşmadır. Bir iki yangında havanın rüzgârlı olması da yangının hızını artırarak yayılmasına olanak vermiştir. Yönetim kimi zaman, yanma ihtimaline karşın çarşıları boşaltarak maddi hasarın önüne geçmeye çalışmıştır. Yangını kontrol altına almak için yangının etrafındaki yapıların yıkılması yöntemine başvurulmuştur. Bu işlemlerde naipler, emirler, mimarlar ve memlûkler yer almıştır. Bununla birlikte bu çalışmalara halk da katılmıştır. Buna en güzel örnek, hakkında ayrıntılı bilgiler verilen 27 Recep 884/14 Ekim 1479'daki Emevi Camii yangını sırasında ve sonrasında gösterilen dayanışmadır. Yangınlar maddi tahribatın yanı sıra halk üzerinde muhakkak psikolojik açıdan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

KAYNAKÇA

ANNE DOZY, Reinhart Pieter, *Tekmiletü'l-meacimi'l-Arabîyye*, V, Vizaretü's-sekâfe ve'l-i'lam, Kahire 1982.

ATMACA, Esra, "XIII-XV. Yüzyıllar Arasında Suriye Bölgesinde Veba Salgınları", *International Journal of Science Culture and Sport*, S. 3, Temmuz 2015, s. 525-534.

AYNÎ, *es-Sultan Berkûk Müessisu ed-Devle el-Memâlik el-Cerâkise min hilâl-i mahtût 'ikd el-cum'ân fi tarihi ehli'z-zemân*, thk. İman Amr Şukrî, Mektebetü Medbûlî el-Kahira, Kahire 2002.

²¹⁷ Rasîf Çarşısı, Eminîyye Medresesi yakınlarında olup Hayyâtın Çarşısı'ndaki el-Mücahidîyye el-Cuvvâniyye Medresesi'nin kuzeyinden Emevi Camii'nin güney batı köşesine uzanır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 36.

²¹⁸ İbn Tolun, *age*, s. 270-271.

²¹⁹ İbn Tolun, *age*, s. 284-285.

²²⁰ Metinde rab' olarak geçer.

²²¹ İbn Tolun, *age*, s. 289.

²²² İbn Tolun, *age*, s. 310.

²²³ İbn Tolun, *age*, s. 319. Bu pasajı kadilkudat Şehâbeddin İbn el-Ferfûr yaptırmıştır. Pasaj, Kuymeriyye Mahallesi'ndeki Kuymeriyye Medresesi'nin güneyinde olup İbn el-Ferfûr'un yaptırdığı hamama ve Mismâriyye Medresesi'ne bitişik idi. İbn Tolun, aynı yer. Pasaj, 922/1516'da yenilenmiş fakat aynı sene yine yanmıştır. Eş-Şihâbî, *age*, C. II, s. 135.

²²⁴ İbn Tolun, *age*, s. 337; eş-Şihâbî, *age*, I, s. 46.

- BURNS, Ross, *Damascus a History*, Routledge, Newyork 2007.
- BUSRAVÎ, “*Tarihü ’l-Busravi*”, thk. Ekrem Hasan el-Ulebî, Dârü’l-Mumin li’t-Turâs, Beyrut 1998.
- CENGİZ, Ercan, “Timur’un Suriye Seferi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 26 (Güz 2020), ss. 635-659.
- DORIS BEHRENS-Abouseif, “The Fire of 884/1479 at the Umayyad Mosque in Damascus and an Account of Its Restoration”, *Mamluk Studies Review*, C. 8/1, 2004, ss. 279-297.
- EL-’ULEBÎ Ekrem Hasan, *Dımaşk Beyne Asri’l-Osmani ve’l Memlûki*, eş-Şirke el-Müteaddide, Dımaşk 1982.
- EL-’ULEBÎ, Ekrem Hasan, *Hıtâtü Dımaşk*, Dârü’t-Tabbâ’a, Dımaşk 1979.
- EŞ-ŞİHÂBÎ, Kuteybe, *Esvâkû Dımaşk el-Kadîme*, C.I, Menşûratü Vezâreti’s-Sekâfe, Dımaşk 1990.
- EŞ-ŞİHÂBÎ, Kuteybe, *Mucemü Dımaşki’t-tarihî li’l-emâkin ve’l-ahya ve’l-muşiyedât ve mevâkihâ ve tarihihâ kemâ veredet fi nusûsi’l-muerrihîn*, C. I-III, Vezâretü’s-sekâfe, Dımaşk 1999.
- EYCHENNE, Matieu, Astrid Meier, Élodies Vigouroux, *Le Waqf de la mosquée des Omeyyades de Damas*, Beyrouth-Damas 2018.
- GÖKHAN, İlyas, “el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti’nde Salgın Hastalıklar ve İktisadî Buhranlar (1422-1438)”, *Tarih İncelemeleri*, XXIII/1, ss. 91-136.
- HARTMAN, R., “Şam”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.XI, MEB Yayınları, İstanbul 1979, ss. 304, 305.
- İBN BATTÛTA, *İbn Battûta Seyahâtnamesi*, C.I-II, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- İBN HACCÎ, *Tarihu İbn Haccî*, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2003.
- İBN HACER ASKALÂNÎ, *İnbâ’ü’l-gumr bi-ebnâ’i’l-’umr*, C. I-IV, thk Hasan Habeşî, Kahire 1972.
- İBN KÂDÎ ŞÜHBE, *Tarihü İbn Kadi Şühbe*, C.I-IV, thk. Adnan Derviş, Dımaşk 1977.
- İBN SASRA, *ed-Dürre el-mudia fi’d-Devleti’z-Zâhiriyye*, C.I-II, ed. William M. Brinner, University of California, Berkeley 1963.
- İBN SASRA, *ed-Dürretü’l-mudiyya fi’d-Devleti’z-Zâhiriyye*, thk. Arif Ahmed Abdülganî, Dârü Kitâb, Dımaşk 2014.
- İBN TAĞRİBİRDÎ, *Extracts From Abûl-Mahâsin İbn Taghrî Birdî’s Chronicle, Entitled Hawâdith ad-Duhûr Fî Madâ’l-’Ayyâm Wash-shuhûr*, II, Edit. William Popper, California 1931.
- İBN TAVK, *et-Ta’lik, Yevmiyâtu Şehâbeddin Ahmed b. Tavk*, C. I-IV, thk. Eş-Şeyh Cafer el-Muhâcir, el-Ma’hedü’l-Fransi li’d-Dirasati’l-Arabiyye bi-Dımaşk, Dımaşk 2000-2004.
- İBN TOLUN, *el-’ilâmü’l-vera*, C.I-II, thk. Abdülazîm Hâmid Hattâb, Aynüşşems1973.
- İBN TOLUN, *Müfâkehetü’l-hillân fi havâdisi’z-zamân*, yay. Muhammed Ali Baydavî, Dârü’l Kütüb İlmiyye, Beyrut 1998.
- İBNÜ’L HIMISÎ, *Havâdisü’z-Zemân ve vefâyâtül eş-şüyüh ve’l-akrân*, C.I-III, Thk. Abdulaziz Feyyâd Harfûş Dârü’n-nefâis, Beyrut 2000.
- İBNÜ’L İMÂD, *Şezerâtü’z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, C.I-XII, thk. Mahmud el-Arnâût ve Abdulkâdir Arnâût, Dârü İbn Kesîr, Beyrut ve Dımaşk 1986-1993.
- İYÂD, Ahmed Muhammed, Ubeyd, *el-Harâik fi Mısır ve Bilâd-ı Şam munzu bidâyeti ed-Devlet-i Tûlûniyye hatta nihâyeti Devlet-i Memâlik 254-923/868-1517*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmia el-İslâmiyye 2015.
- KH.ATİEH, Ahmad, “Developng Handcrafts and Traditional Markets as an Approach to Promote Cultural Tourism: Reality, Challenges and Development Wasy İn Syria”, *Tishreen Univerisy Journal for Research and Scientific Studies*, C. 35, No. 5, 2013, ss. 9-29.
- MAKRÎZÎ, *es-Sulûk li-ma’rifeti duveli’l-mülûk*, C. I-VIII, thk. Muhammed Abdulkâdir ‘Atâ, Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, Beyrut 1997.
- NUAYMÎ, *ed-Dâris fi târihi’l-medâris*, II, Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, Beyrut 1990.
- RIZK, ‘Âsım Muhammed, *Mucemü Mustalahât el-İmâra ve’l-Fünûn*, Mektebetü Medbûla 2000.

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DIMAŞK'TA YANGINLAR

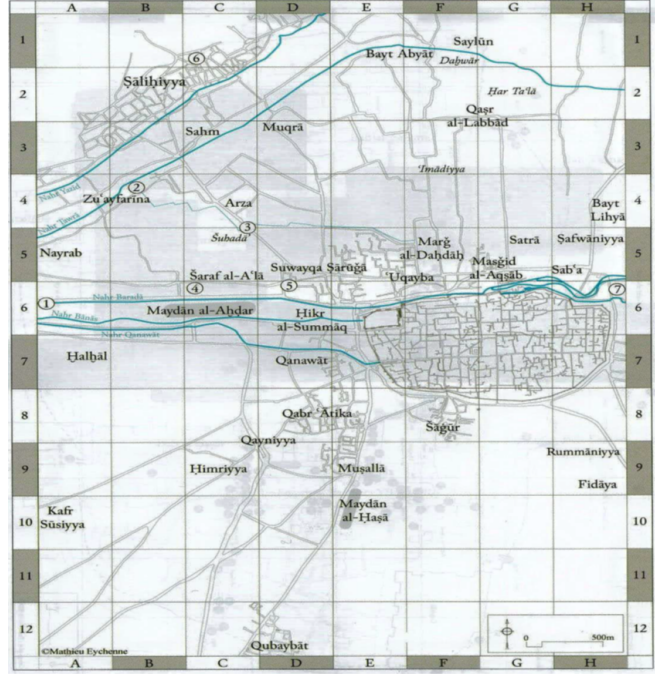
SAMIKIRAN, Oğuzhan. *Osmanlı İdaresinde Şam*, Yayımlanmamış Doktora Tezi., Fırat Üniversitesi, 2013.

Zeyneddin Abdülbâsıt b. Halil b. Şahin ez-Zâhirî el-Malatî, *Neylü'l-emel fî zeyli'd-düvel C. I-IX*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, el-Mektebetü'l-Asrıyye, Beyrut 2002.

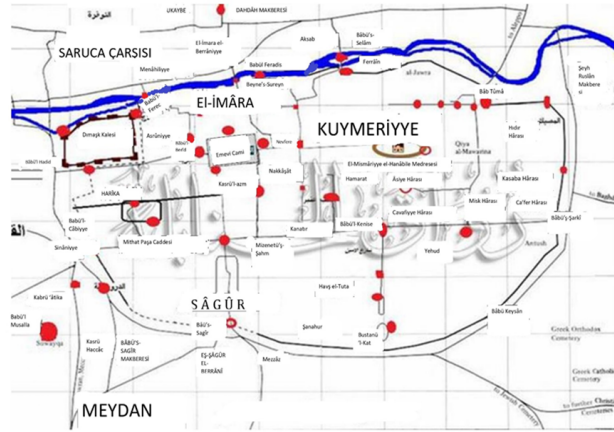
ZİADEH, Nicola, *Urban Life In Syria Under The Early Mamlûks*, American Press, Beirut 1953.

https://bornindamascus.blogspot.com/2019/05/blog-post_8.html E.T.15.05.2024 sa. 19.05

EKLER:

Ek 1. Dimaşk'ın Önemli Mahalle ve Mekânlarını Gösteren Harita (https://bornindamascus.blogspot.com/2019/03/blog-post_20.html?m=1) Matieu Eychenne, Astrid Meier, Élodies Vigouroux, *Le Waqf de la mosquée des Omeyyades de Damas*, Beyrouth-Damas 2018 künyeli kitabından alınmıştır.)

Ek 2. Dimaşk'ın Kapılarını, Önemli Mahalle ve Mekânlarını Gösteren Harita (Ahmad Kh. Atieh, *Developng Handcrafts and Traditional Markets as an Approach to Promote Cultural Tourism: Reality, Challenges and Development Wasy In Syria* Tishreen University Journal for Research and Scientific Studies Vol 35, No 5 2013, s. 22)

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DİMAŞK'TA YANGINLAR

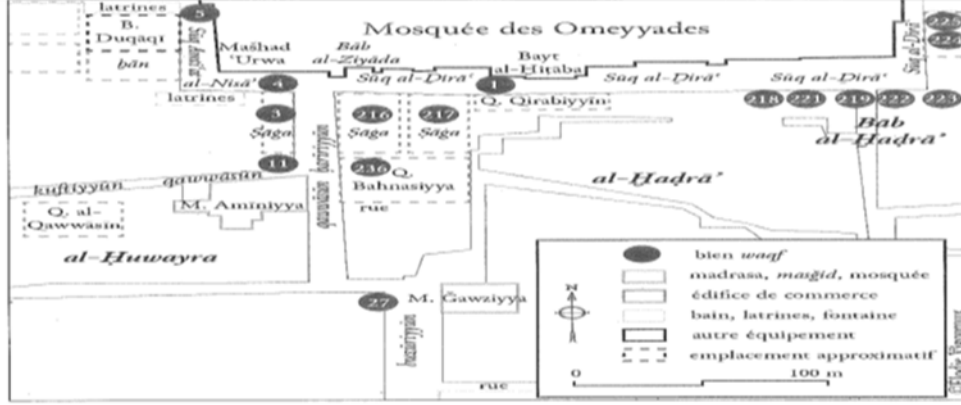

Fig. 4 – Proposition de localisation des biens waqf

Ek 3. Emevi Cami'nin Güneyinde Yer alan Çarşılar. (Matieu Eychenne ve diğerleri, s. 230)

Fig. 5 – Proposition de localisation des biens waqf situés dans le quartier au sud d'al-Hadra' en 816/1413 (zone 2).

Ek 4. Buzürriyye Çarşısı ve Çevresindeki Çarşılar (Matieu Eychenne ve diğerleri, s. 332)

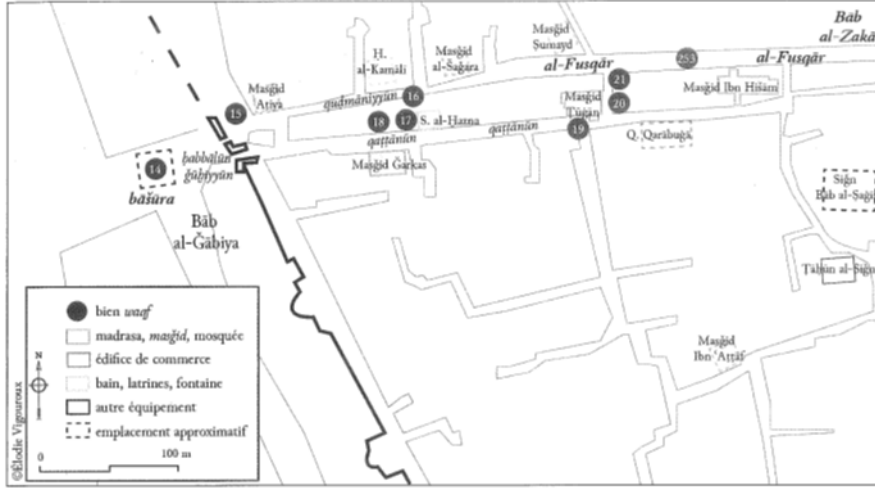

Fig. 6 – Proposition de localisation des biens waqf situés près de l'extrémité occidentale de la Rue Droite en 816/1413 (zone 3).

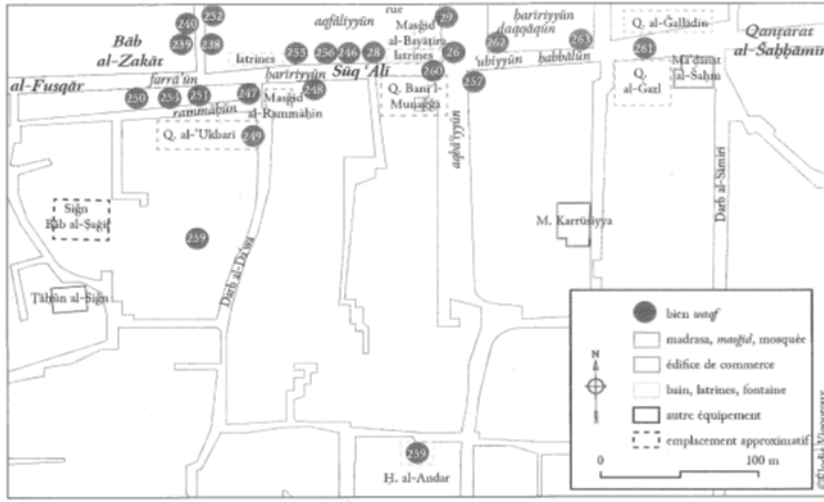

Fig. 7 – Proposition de localisation des biens waqf situés dans le quartier à la jonction entre le Süq al-Buzürriyyîn et la Rue Droite (zone 4).

Ek 5. Fuskâr Caddesi Yakınındaki Çarşılara Örnekler (Matieu Eychenne ve diğerleri, s. 333, 334)

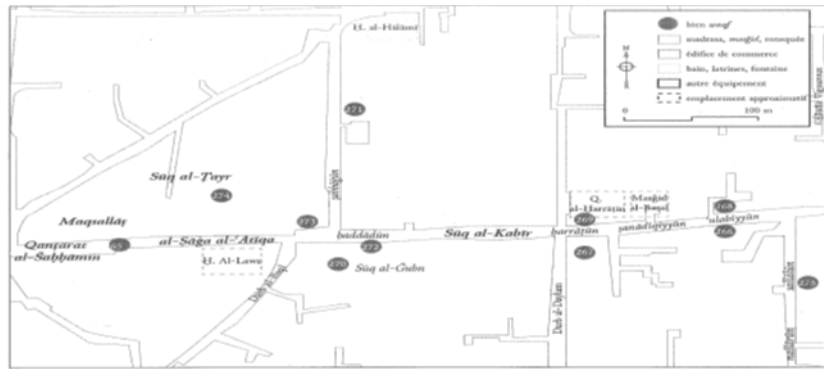

Fig. 8 – Proposition de localisation des biens waqf situés dans le quartier du Süq al-Kabrî dans la Rue Droite en 816/1413 (zone 5 ouest).

Ek 6. Kebir Çarşı Civarındaki Çarşılar (Matieu Eychenne ve diğerleri, s. 335)

MEMLÛK TARİHÇİLERİNE GÖRE BURCÎ MEMLÛKLER DÖNEMİNDE DIMAŞK'TA
YANGINLAR

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>